

Toelichtingsdocument conceptkerndoelen

BEWEGEN EN SPORT

Toelichtingsdocument

Conceptkerndoelen bewegen en sport

November 2024

een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

Verantwoording

2024 SLO, Amersfoort

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs:

Jacob Nienhuis en Corike van de Merwe

Met dank aan:

Het [kerndoelenteam](#) bewegen en sport en de [advieskring](#) bewegen en sport

Informatie

SLO

Postbus 502, 3800 AM Amersfoort

Telefoon (033) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

AN:

1.8055.888

slo

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
1.1 Opdracht aan SLO	5
1.2 Achtergrond van de actualisatie	6
1.2.1 Plaats van kerndoelen in het onderwijs	6
1.2.2 Twee sets kerndoelen	7
1.2.3 Speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs	8
1.2.4 Soorten kerndoelen	8
1.2.5 Onderdelen van de geactualiseerde kerndoelen	9
1.2.6 Ontwerpruimte	10
1.3 Aanpak van de actualisatie	10
1.3.1 Samenstelling van het kerndoelenteam	11
1.3.2 Advieskring	11
1.3.3 Wetenschappelijke inbreng	14
1.3.4 Monitorteam	18
1.3.5 Expertpoule	20
1.3.6 Leerlingbetrokkenheid	20
1.3.7 Fase van beproeven	22
2. Inhoudelijke toelichting	25
2.1 Specifieke uitdagingen actualisatie kerndoelen bewegen en sport	25
2.2 Toelichting op de karakteristiek	26
2.2.1 Kern van het leergebied bewegen en sport	26
2.2.2 Doeldomeinen	27
2.2.3 Interne samenhang van het leergebied bewegen en sport	28
2.2.4 Externe samenhang van het leergebied bewegen en sport	28
2.3 Toelichting op het raamwerk	29
2.3.1 Domeinen	29
2.3.2 Verticale samenhang en differentiatie	30
2.3.3 Ontwerpruimte	31
2.4 Toelichting op de conceptkerndoelen	32
2.4.1 Inhoudelijke kern	32
2.4.2 Mate van concreetheid	36
2.4.3 Aanbod, ervaring of beheersing	37
2.4.4 Opbouw kerndoelen	38
2.4.5 Doelen voor 3 ^e leerjaar havo en vwo	39
2.4.6 Begrippenlijst	39
2.5 Toelichting op leergebiedoverstijgende kwaliteitseisen	39
2.5.1 Verbindende vaardigheden	39
2.5.2 Diversiteit	41
2.5.3 Inclusiviteit	41

2.5.4	Taaldenkfuncties	42
2.5.5	Loopbaanontwikkeling en -begeleiding	43
2.5.6	Moties Tweede Kamer, huidige kerndoelen en sectorwetten	44
3.	Slotopmerkingen en adviezen	45
3.1	Impuls voor het leergebied	45
3.2	Adviezen voor implementatie	47
3.2.1	Inhoudelijke aandachtspunten	47
4.	Referenties	49
5.	Bijlagen	54
	Bijlage 1. Samenstelling kerndoelenteam	54
	Bijlage 2. Samenstelling advieskring	56
	Bijlage 3. Geraadpleegde experts	57

1. Inleiding

1.1 Opdracht aan SLO

Het ministerie van OCW heeft SLO in juni 2023 de [opdracht](#) gegeven om samen met het onderwijsveld nieuwe kerndoelen te ontwikkelen voor het leergebied Bewegen en sport.

Kerndoelen worden ontwikkeld op basis van de werkopdracht van OCW (Ministerie van OCW, 2023) met vastgestelde uitgangspunten, opbrengsten en kwaliteitscriteria. Het doel is een curriculum op te leveren dat samenhangend is qua inhoud, structuur en uitwerking. Kerndoelen moeten bijdragen aan een breed, inclusief en gevarieerd curriculum op scholen in het po, de onderbouw vo en het (v)so.

De volgende uitgangspunten zijn in de werkopdracht geformuleerd:

- Het geheel aan kerndoelen voor het po en de onderbouw vo bestaat per sector uit leergebieden met ieder een afzonderlijke set kerndoelen. Er wordt gewerkt vanuit eenzelfde definitie van het begrip 'kerndoel' voor het po en de onderbouw vo, namelijk: een doelstelling die beschrijft waar leerlingen mee in aanraking moeten komen (aanbod), welke inspanningen er van hen worden verwacht met het oog op ervaringen en wat ze uiteindelijk moeten beheersen.

De conceptkerndoelen worden uitgewerkt in lijn met de rationale (Ministerie van OCW, 2021) waarin de drie doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming een plek hebben. De rationale geeft een kader voor en richting aan de ontwikkeling van de conceptkerndoelen. Hiermee draagt de rationale bij aan een breed, inclusief en gevarieerd curriculum in het po en de onderbouw vo.

De conceptkerndoelen worden gelijktijdig uitgewerkt voor het po en de onderbouw van het vo om een doorlopende leerlijn tot stand te brengen. De conceptkerndoelen gelden voor alle leerlingen, met uitzondering van zeer moeilijk lerende en meervoudig beperkte leerlingen. Indien mogelijk wordt afgestemd met de ontwikkeling van examenprogramma's, die voor een deel van de leergebieden min of meer gelijktijdig plaatsvindt.

- Er wordt gewerkt vanuit een gemeenschappelijke architectuur om te komen tot een consistente uitwerking van conceptkerndoelen voor de verschillende leergebieden en sectoren. De architectuur heeft betrekking op de ordening en presentatie van inhoud in curricula.

De kerndoelen worden bijgesteld op basis van in elk geval:

de huidige kerndoelen po, so en v(s)o;

- de door SLO ontwikkelde probleemanalyses (startnotities) van de verschillende leergebieden;
- voor zover bruikbaar de opbrengsten van Curriculum.nu, rekening houdend met de aanbevelingen van de Wetenschappelijke Curriculumcommissie;
- relevante wetenschappelijke publicaties;
- adviezen van de advieskring, het monitorteam, de expertpoule en andere experts, en input van schoolteams in de fase van beproeven.
- De conceptkerndoelen doen recht aan de vrijheid van inrichting en de pedagogisch-didactische vrijheid van de school, conform artikel 23, lid 2, van de Grondwet.

1.2 Achtergrond van de actualisatie

1.2.1 Plaats van kerndoelen in het onderwijs

Kerndoelen gelden als de wettelijke opdracht voor elke school in het funderend onderwijs. De nieuwe conceptkerndoelen zijn daarom ontwikkeld met vooraf vastgestelde criteria, zodat ze meer richtinggevend zijn voor curriculum- en onderwijsontwikkeling op school. Deze criteria zijn vastgelegd in de werkopdracht aan SLO.

Nieuwe kerndoelen moeten een brede basis omvatten van de inhouden waar alle leerlingen recht op hebben. Daarnaast zijn kerndoelen opgebouwd volgens een vaste structuur en zo ontwikkeld dat scholen ruimte behouden voor een eigen schoolvisie, keuzes voor accenten op basis van de leerlingenpopulatie of identiteit.

Huidige kerndoelen voldoen niet langer

De huidige kerndoelen zijn sinds 2006 van kracht. Het was destijds een bewuste keuze om de kerndoelen zeer globaal te formuleren. De consequentie daarvan is dat ze nauwelijks houvast bieden aan scholen en leraren. Daarnaast zijn er onderwijskundige, vakspecifieke of maatschappelijke ontwikkelingen die vragen om een actualisatie van de kerndoelen. Voor burgerschap en digitale geletterdheid geldt dat dit inhouden zijn die voor het eerst als afzonderlijke leergebieden zijn uitgewerkt. Meer overkoepelend is de wens tot samenhang, het terugdringen van overladenheid en het versterken van doorlopende leerlijnen.

Maatschappelijk is er veel aandacht voor de basisvaardigheden. Ingegeven door politieke urgentie is daarom de keuze gemaakt om eerst de kerndoelen voor

Nederlands en rekenen en wiskunde op te leveren en kort daarna voor digitale geletterdheid en burgerschap. Vervolgens zijn kerndoelen voor de leergebieden moderne vreemde talen, mens en maatschappij, mens en natuur, kunst en cultuur en bewegen en sport ontwikkeld.

Nieuwe generatie kerndoelen biedt meer houvast aan scholen en leraren

Kerndoelen moeten een duidelijke opdracht zijn voor iedere school. De nieuwe generatie kerndoelen is om die reden concreter geformuleerd en bestaat uit aanbodsdoelen (gericht op de school) en beheersings- en ervaringsdoelen (gericht op de leerling). De kerndoelen beschrijven de inhoud van het onderwijs in termen van kennis, vaardigheden en houdingen. Deze zijn omschreven in een doelzin met een uitwerking. Hiermee wordt duidelijk wat verwacht wordt van het onderwijsaanbod van scholen, en wat iedere leerling in het po en in de onderbouw vo moet kennen, kunnen en hebben ervaren. De kerndoelen gelden eveneens voor alle leerlingen in het (v)so met het uitstroomprofiel vervolgonderwijs.

De nieuwe set kerndoelen heeft twee belangrijke kenmerken:

1 Een ambitieus curriculum

Een ambitieus curriculum legt de basis voor rijk onderwijs voor alle leerlingen en vergroot gelijke kansen voor leerlingen. Dat krijgt vorm door naast aanbodsdoelen ook beheersings- en ervaringsdoelen te formuleren en de doorlopende leerlijnen te verbeteren. De lat ligt hoog, zonder verschillen tussen leerlingen uit het oog te verliezen.

2 Een betekenisvol curriculum

Betekenisvol onderwijs betekent dat het onderwijs een brede opdracht heeft. De totale set kerndoelen weerspiegelt dat het aanbod gericht is op kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Geactualiseerde kerndoelen bestaan uit kennis, vaardigheden en houdingen. Kennis over jezelf, de ander en de wereld. Deze kennis is cruciaal voor het verwerven van vaardigheden. Kennis en vaardigheden zijn in de kerndoelen zo veel mogelijk in samenhang beschreven, zodat het onderwijs betekenisvol kan worden aangeboden aan leerlingen.

1.2.2 Twee sets kerndoelen

De conceptkerndoelen zijn in opdracht van OCW per leergebied voor twee sectoren ontwikkeld: een brede set geldend voor het po (inclusief so) en een set voor de onderbouw vo (inclusief vso), met waar nodig een aanvulling of specificatie voor leerjaar 3 havo-vwo om de aansluiting met de bovenbouw te maken. De concreetheid van de doelen ligt conform de werkopdracht tussen de

huidige kerndoelen en het Referentiekader Taal en Rekenen in. Voldoende concreet om te kunnen sturen op de kwaliteit van het onderwijs, maar niet te gedetailleerd, zodat ze wel ruimte bieden voor hoge(re) ambities en keuzes van scholen in het eigen onderwijsaanbod. Kerndoelen zijn gericht op een brede leerlingenpopulatie; ze moeten de brede vorming van leerlingen in het po, onderbouw vo, en (v)so stimuleren en bijdragen aan een drempelloze doorstroom tussen en binnen sectoren. Om die reden differentiëren kerndoelen niet naar niveaus en leerwegen, maar vormen ze de kaders voor verdere uitwerking in leerlijnen.

De uitwerking van concretere en specifiekere kerndoelen betekent dat het aantal kerndoelen groter en de beschrijving ervan omvangrijker wordt. Daarmee wordt het op de school uitgevoerde curriculum niet omvangrijker: door beter te omschrijven wat wordt verwacht, ontstaat een beter beeld van de totale onderwijsopdracht. Dat creëert ruimte voor eigen keuzes of verbindingen tussen leergebieden.

1.2.3 Speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs

Voor leerlingen die zeer moeilijk lerend zijn of een meervoudige beperking hebben, ontwikkelt SLO parallel functionele kerndoelen. Functionele kerndoelen zijn gericht op de praktijk, relevantie voor werk/dagbesteding en een passende plek in de maatschappij. Een expertgroep werkt op basis van de conceptkerndoelen po, vo en (v)so aan de set functionele kerndoelen.

1.2.4 Soorten kerndoelen

De gehele set kerndoelen geldt per sector als een opdracht aan de school. Zij expliciteren het 'wat' waar elk leerling recht op heeft in het onderwijsaanbod. De kerndoelen beschrijven waar leerlingen mee in aanraking moeten komen, welke inspanning er van hen wordt verwacht met het oog op ervaringen en wat ze uiteindelijk moeten beheersen. De kerndoelen zijn beschreven in drie type doelen: aanbods-, ervarings- en beheersingsdoelen.

Aanbodsdoelen beschrijven waar een school in haar onderwijsaanbod voor heeft te zorgen. Om die reden start ieder aanbodsdoel met 'De school (...)'. Aanbodsdoelen richten zich op leergebiedspecifieke randvoorwaarden waar de school voor moet zorgen, zodat de totale set kerndoelen kan worden gerealiseerd.

Beheersings- en ervaringsdoelen zijn gericht op de leerling. Beheersingsdoelen beschrijven de kennis, vaardigheden en houdingen die leerlingen moeten bereiken in het po/so en de onderbouw v(s)o (tot leerjaar 2 vmbo of leerjaar 3 havo-vwo).

Ervaringsdoelen beschrijven welke inspanningen van leerlingen worden verwacht met het oog op ervaringen en/of expressieve reacties. Een ervaringsdoel biedt leerlingen iets of lokt iets bij hen uit wat hun horizon kan verbreden of hun kennis kan verdiepen, hen tot persoonlijke inzichten kan brengen dan wel kan bijdragen aan hun waardenoriëntatie.

Ervarings- en beheersingsdoelen kunnen ook samen voorkomen in eenzelfde kerndoel. Dat wordt dan een hybride kerndoel genoemd.

1.2.5 Onderdelen van de geactualiseerde kerndoelen

De sets bestaan uit drie onderdelen: een karakteristiek, een raamwerk en de conceptkerndoelen.

De *karakteristiek* beschrijft wat het leergebied kenmerkt, wat de positie van het leergebied is in het po en de onderbouw vo en hoe het leergebied samenhangt met verwante vakken in de bovenbouw van het vo. De karakteristiek beschrijft ook hoe het leergebied zich tot andere leergebieden verhoudt.

De karakteristiek bestaat uit drie paragrafen:

- *Kenmerken van het leergebied*
Deze paragraaf bevat de kern van het leergebied en beschrijft hoe het leergebied bijdraagt aan de realisatie van de drie doeldomeinen van het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming.
- *Samenhang binnen het leergebied*
Deze paragraaf maakt de verticale en horizontale samenhang binnen het leergebied expliciet. Hierbij gaat het om de opbouw van het leergebied van het po naar de onderbouw vo en een beschrijving van samenhangende leerinhouden binnen het leergebied.
- *Samenhang met andere leergebieden*
Deze paragraaf maakt duidelijk hoe het leergebied zich inhoudelijk verhoudt tot andere leergebieden.

Het *raamwerk* is een schetsmatige indeling van de inhouden (kennis, vaardigheden en houdingen) van het leergebied in domeinen en, indien nodig, in subdomeinen voor het po en de onderbouw vo. Doel van het raamwerk is om de set kerndoelen te structureren en om consistentie in die structuur te realiseren: binnen het leergebied zelf, tussen het po en de onderbouw vo, en tussen verwante leergebieden. Het raamwerk bestaat uit twee samenhangende sets kerndoelen: een voor het po/so en een voor de onderbouw v(s)o. Verschillen in het raamwerk per sector zijn mogelijk als daar inhoudelijke redenen voor zijn die voortkomen uit verschillen tussen de sectoren.

De *kerndoelen* bestaan uit een doelzin, een uitwerking en een illustratie. Een doelzin is een eenduidige en kernachtige formulering die duidelijk maakt wat van de leerling (of school) wordt verwacht aan kennis, vaardigheden en houdingen. De doelzin is altijd geformuleerd in ABC-vorm: **a**udience (publiek: de *leerling* of de *school*), **b**ehaviour (gedrag, bijvoorbeeld *neemt verantwoordelijkheid voor*) en **c**ontent (leerinhoud, bijvoorbeeld *het samen deelnemen aan bewegen*).

De uitwerking is een puntsgewijze uitwerking van de B en de C uit de doelzin. De uitwerking wordt ingeleid met 'Het gaat hierbij om'. Doelzin en uitwerking vormen het deel van het kerndoel dat wettelijk wordt vastgesteld. Daarnaast is er de illustratie. Dit is een voorbeeldmatige concretisering van doelzin en uitwerking, ingeleid met 'Te denken valt aan'. Deze illustratie wordt niet wettelijk vastgesteld, maar geeft gebruikers inzicht in mogelijke praktische uitwerkingen van het kerndoel.

In de *begrippenlijst* zijn omschrijvingen opgenomen van de gehanteerde begrippen in de karakteristiek en de sets conceptkerndoelen.

1.2.6 Ontwerpruimte

De totale set kerndoelen (po, vo en [v]so) is ontwikkeld voor 70% van de onderwijstijd. Hiermee wordt op landelijk niveau de kern vastgesteld in wet- en regelgeving en blijft er binnen het onderwijs ruimte om zelf onderwijstijd toe te kennen dan wel accenten te leggen op basis van onder andere populatie, denominatie of het profiel van een school.

De 70% ontwerpruimte is verdeeld over de verschillende leergebieden (SLO, 2022), zodat de relatieve ruimte die een kerndoelenteam kan vullen vooraf bekend is. Dit heeft als doel om overlappendheid in de ontwikkelfase tegen te gaan.

1.3 Aanpak van de actualisatie

Deze paragraaf gaat in op de wijze waarop SLO de actualisatie heeft uitgevoerd en hoe daarin kwaliteitszorg is geïntegreerd. De aanpak omvat een ontwikkelfase, waarin de conceptkerndoelen zijn ontwikkeld, en een fase van beproeven, waarin de conceptkerndoelen zullen worden voorgelegd aan scholen en leraren, waarna ze worden aangescherpt tot de definitieve conceptkerndoelen. In de ontwikkelfase zijn de kerndoelen tot stand gekomen door een kerndoelenteam. Zij werden hierin bijgestaan door een externe advieskring en intern door een monitorteam en een expertpoule. Daarnaast zijn leerlingen betrokken.

Deze aanpak is gebaseerd op de werkopdracht aan SLO (Ministerie van OCW, 2023). In deze paragraaf wordt de samenstelling van het kerndoelenteam, de advieskring, de wetenschappelijke inbreng, het monitorteam, de expertpoule en de betrokkenheid van leerlingen beschreven. De details van de inhoudelijke uitwerkingen van een en ander staan beschreven in hoofdstuk 2.

1.3.1 Samenstelling van het kerndoelenteam

Voor de verschillende leergebieden is een apart kerndoelenteam ingericht dat bestaat uit leraren, vakexperts en curriculumexperts. Ieder kerndoelenteam is procesmatig aangestuurd door een procesregisseur. Bij de inrichting van de teams is omwille van de werkbaarheid gekozen voor een compacte samenstelling. De leden van het kerndoelenteam vertegenwoordigen het brede perspectief van het leergebied (meerdere sectoren, professionele achtergronden en visies).

De werving en de selectie van leden van het kerndoelenteam is een transparant proces geweest en is publiek opengesteld. SLO heeft dit laten uitvoeren door een gespecialiseerd bureau. In het hele proces zijn de vakverenigingen betrokken.

Het kerndoelenteam bestond uit:

Vier leraren po / (v)so en vier leraren onderbouw vo. Zij zijn essentiële deelnemers van het kerndoelenteam, omdat ze dagelijks werken met leerlingen in de onderwijspraktijk.

Vier vakexperts, die bij het traject betrokken zijn vanwege hun aantoonbare expertise op de inhoudsgebieden van de kerndoelen en op het gebied van (praktijkgericht) onderzoek.

Twee curriculumexperts, die curriculaire en vakinhoudelijke expertise inbrengen. Zij zijn verantwoordelijk voor het schrijven en de uiteindelijke kwaliteit van de kerndoelen.

Bij de samenstelling is rekening gehouden met een evenwichtige verdeling van het aantal leraren (vanuit het po en de onderbouw vo) en vakexperts. In bijlage 1 staan de namen van de teamleden vermeld.

1.3.2 Advieskring

Het kerndoelenteam is bijgestaan door een advieskring. Daarin namen experts en vertegenwoordigers van organisaties en instellingen deel, die sterke raakvlakken hebben met het leergebied en veelal een achterban representeren: vakverenigingen, lerarenopleidingen po en vo, vervolgopleidingen en voor het leergebied relevante maatschappelijke organisaties (zie bijlage 2). De advieskring heeft op vastgestelde momenten en op basis van adviesvragen uit het kerndoelenteam, expertise ingebracht die essentieel is voor de actualisering

van de kerndoelen. De advieskring had in het ontwikkeltraject drie functies: expertise inbrengen die de specifieke (tussen)producten verbeteren en passen binnen de kaders van de werkopdracht van het ministerie van OCW aan SLO; opstellen van adviezen aan de hand van adviesvragen van het kerndoelenteam; raadplegen van de eigen achterban en het verwerken van deze input in het advies.

De leden van de advieskring kwamen na het raadplegen van hun achterban samen om de opgehaalde input en de eigen bevindingen te bespreken. Daarna bepaalden zij gezamenlijk welke adviezen en feedback zij het team wilden meegeven om de kwaliteit en de bruikbaarheid van de opbrengsten te versterken, en beschreven ze hun conclusies in een adviesrapport.

De advieskring heeft op vastgestelde momenten advies gegeven over de tussenproducten. De eerste keer over de karakteristiek en het raamwerk. In de tweede ronde gaf de advieskring feedback op een nieuwere versie van de karakteristiek en het raamwerk en op de acht conceptkerndoelen, waarvan er vier helemaal uitgewerkt waren. In de laatste ronde lag de complete set voor, waarbij er vooral feedback is gegeven op de acht compleet uitgewerkte conceptkerndoelen. Per product worden de belangrijkste adviezen van de advieskring beschreven. In hoofdstuk 2 wordt benoemd op welke manier het team deze adviezen heeft benut.

Conceptkarakteristiek

Het advies was om in de eerste paragraaf, de kenmerken van het leergebied *Bewegen en sport*, te starten met het waartoe van het leergebied, de stip aan de horizon. Ook werd aangegeven dat de kern van het leergebied, het beter leren bewegen, nadrukkelijk uitgewerkt mocht worden. Daarbij werd het team geadviseerd om het leergebied meer als leervak neer te zetten, zodat het duidelijk wordt dat het binnen *Bewegen en sport* om onderwijsleeractiviteiten gaat. Termen als 'ervaren' en 'deelnemen' werden als te vrijblijvend gezien.

Een ander advies betrof de samenhang binnen *Bewegen en sport*. De advieskring was enthousiast over het idee om hier de integratie van de conceptkerndoelen op te nemen. Zo wordt duidelijk wat er wordt bedoeld met betekenisvolle onderwijsleersituaties. De advieskring gaf het advies om balans te brengen in de beschrijving van de verticale samenhang tussen het po, de onderbouw vo en de bovenbouw vo. Dit betekende meer aandacht voor de ontwikkeling van leerlingen in het po.

De advieskring had ook adviezen bij de tekst over de samenhang tussen *Bewegen en sport* en andere leergebieden. De samenhang met de leergebieden

Burgerschap en Mens en Natuur mocht wat de advieskring betrof wat verder worden uitgewerkt.

Conceptraamwerk

Het kerndoelenteam is na de karakteristiek en een eerste opzet voor het raamwerk aan de slag gegaan met de ontwikkeling van de conceptkerndoelen. Vanuit de conceptkerndoelen heeft het team een nieuwe versie van het raamwerk gemaakt, waar de advieskring een paar opmerkingen over had. De volgende aandachtspunten werden genoemd: het advies was om in het raamwerk zichtbaar te maken dat het domein leren bewegen de basis van het leergebied bevat, namelijk dat het beter leren deelnemen aan beweegactiviteiten het uitgangspunt vormt voor een brede beweegontwikkeling. Ook was het advies om de samenhang tussen de domeinen zichtbaar te maken, bijvoorbeeld met een model. De advieskring gaf daarnaast aan dat de verschillen tussen het po en de onderbouw vo, zoals beschreven in de karakteristiek, niet zichtbaar zijn in het raamwerk.

Conceptkerndoelen

De advieskring gaf veel feedback op conceptkerndoel 1. De advieskring vond de beweegthema's een goed kader om de bandbreedte van het leergebied te beschrijven. Daarnaast waren zij enthousiast over het feit dat deze breedte van het aanbod in het wettelijk kader ('Het gaat hierbij om') staat. De advieskring had een aantal suggesties voor clustering van de beweegthema's gegeven. Het kerndoelenteam is hiermee aan de slag gedaan en heeft dit in de conceptkerndoelen verwerkt. De advieskring kon zich uiteindelijk vinden in de opsomming van de beweegthema's. De advieskring benoemde de mogelijkheid om dit kerndoel als aanbodsdoel te formuleren.

Het tweede conceptkerndoel werd door de advieskring opgevat als een beheersingsdoel. Daarbij was de verwachting dat het 'verbeteren' uitgewerkt werd aan de hand van behaalde beheersingsniveaus. De intentie van het team is dat het bij 'verbeteren' gaat om een leerproces, waarin de uitwerking de leerfasen beschrijft waarin leerlingen zich begeven.

Vanuit de advieskring werd verschillend gereageerd op conceptkerndoel 3. Aan de ene kant werd het als een verbijzondering gezien van kerndoel 2. Aan de andere kant vonden zij het goed dat hier apart aandacht voor werd gevraagd, vooral ook vanwege de herkenbaarheid voor de praktijk. De advieskring heeft suggesties gegeven om het kerndoel taalkundig aan te scherpen, zodat de bedoeling beter zichtbaar werd.

De advieskring had bij conceptkerndoel 4 de vraag in hoeverre deze overlap vertoonde met conceptkerndoel 5. Het advies voor het team was om te kijken in hoeverre de inhoud van het bewegen met anderen onderscheidend waren ten opzichte van het bewegen regelen.

Conceptkerndoel 5 werd door de advieskring al snel als duidelijk beschouwd. De feedback die zij gaven, was dat de gebruikte taal in dit kerndoel nieuw is en dat dit om verduidelijking vraagt, bijvoorbeeld in de illustraties. Ook is met de advieskring gesproken over de herkenbaarheid van de gebruikte termen voor zowel het po als de onderbouw vo.

Bij conceptkerndoel 6 was het voor de advieskring vooral zoeken naar de exacte bedoeling ervan. De focus van dit kerndoel was eerst nog niet duidelijk: gaat het om verbanden leggen tussen of oriënteren op verschillende beweegcontexten? Daarnaast had de advieskring ook de vraag of dit kerndoel genoeg onderscheidend was wat betreft inhoud ten opzichte van conceptkerndoel 7 - beweegidentiteit ontwikkelen.

De advieskring gaf bij conceptkerndoel 7 aan dat zij graag de term beweegidentiteit terug wilden zien in de titel of de doelzin van het kerndoel. Er is ook met de advieskring gesproken over de haalbaarheid van dit kerndoel, bijvoorbeeld in hoeverre reflecteren haalbaar is voor het jonge kind.

Naast de adviezen per conceptkerndoel heeft de advieskring ook een aantal adviezen gegeven die voor alle conceptkerndoelen gelden. Het advies was om consequent te zijn in het gebruik van termen, zoals beweegsituatie, beweegactiviteit, beweegomgeving, et cetera. Het advies was ook om het kennisaspect van het leergebied duidelijker in de kerndoelen naar voren te laten komen. Vanuit de advieskring kwam veel feedback op de illustraties ('Te denken valt aan'). De algemene adviezen waren om de voorbeelden tijdloos te maken en om een check uit te voeren op de spreiding van beweegthema's in de voorbeelden.

1.3.3 Wetenschappelijke inbreng

De inbreng van vakexperts, wetenschappers en andere deskundigen in het ontwikkelproces is essentieel. Om die reden is de deelname van vakexperts in het kerndoelenteam en de advieskring een belangrijk element in de opzet van de actualisatie. Daarnaast hebben de teams onafhankelijke externe experts geraadpleegd (bijlage 3).

Bij het schrijven van de startnotitie (Nienhuis et al., 2023) en in de ontwikkelfase is veelvuldig gebruikgemaakt van wetenschappelijke en vakspecifieke bronnen.

In de aanloop naar en bij de start van het ontwikkeltraject vormde een aantal bronnen het uitgangspunt voor de actualisatie:

- de opbrengsten van het ontwikkeltraject Curriculum.nu (Curriculum.nu, 2019). Destijds zijn deze opbrengsten met enthousiasme ontvangen in het werkveld. De visie, grote opdrachten en bouwstenen, zoals geformuleerd bij Curriculum.nu, vormden daarom een belangrijke pijler voor de start van de actualisatie;
- de huidige karakteristieken en kerndoelen voor het po (Rijksoverheid, 2010) en de onderbouw van het vo (Rijksoverheid, 2012);
- de startnotitie bewegen en sport (Nienhuis et al., 2023). Deze startnotitie geeft inzicht in relevante en actuele ontwikkelingen voor het leergebied en benoemt de belangrijkste curriculaire uitdagingen. De startnotitie benut opbrengsten en adviezen van het ontwikkelteam bewegen en sport in het kader van Curriculum.nu en inzichten uit eerdere trendanalyses van SLO (Brouwer et al., 2015; Folmer et al., 2017; Kastelein et al., 2021);
- de aanbevelingen van de Wetenschappelijke Curriculumcommissie in tussenadvies 1 Kaders voor de toekomst (Ağirdağ et al., 2020) en tussenadvies 2 Doel en ruimte (Ağirdağ et al., 2021a) en twee verdiepende studies van de Wetenschappelijke Curriculumcommissie over *Kaders voor kansen* (Ağirdağ et al., 2021b) en *Samenhang in het curriculum* (Ağirdağ et al., 2021c).

Daarnaast heeft het team zich georiënteerd op buitenlandse curricula op het gebied van bewegen en sport. De vakexperts in het team hebben de curricula bekeken van Australië (ACARA, 2015), Canada (Alberta Learning, 2000), Engeland (Department for Education, 2013a; Department for Education, 2013b), Noorwegen (Utdannings-direktoratet, 2020), Verenigde Staten (SHAPE America, 2024), Vlaanderen (Onderwijsdoelen, z.d.) en Zweden (Skolverket, 2024). De curricula zijn vergeleken op de gebruikte domeinen en subdomeinen en op grotere thema's als gezondheid.

Ook heeft het team gebruik gemaakt van twee vakdidactische bronnen die veel worden gebruikt in de onderwijspraktijk:

- Brouwer, B., Houthoff, D., Massink, M., Mooij, C., Van Mossel, G., Swinkels, E. & Zonnenberg, A. (2012). *Basisdocument Bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs*. Jan Luiting Fonds.
- Mooij, C., Van Berkel, M., Consten, A., Danes, H., Geleijnse, J., Van der Graft, M., Hazelebach, C., Koekoek, J., Van der Gref, M., Pieters, L.,

Danes, H. & Tjalsma, W. (2011). *Basisdocument Bewegingsonderwijs voor het Basisonderwijs* (6e herziene druk). Jan Luiting Fonds.

Naast bovenstaande bronnen heeft het team per kerndoel een aantal andere bronnen gebruikt. Deze lijst is niet uitputtend:

- Conceptkerndoel 1 - deelnemen aan bewegen: het boek *Spelinzicht: een speler-en spelgecentreerde didactiek van spelsporten* (Weeldenburg, 2015) en het boek *Athletic skills model. Voor een optimale talentontwikkeling* (Wormhoudt et al., 2013);
- Conceptkerndoel 2 - verbeteren beweegvaardigheid: twee artikelen over motorisch leren (Beek, 2011a; Beek, 2011b); het boek *Dynamics of skill acquisition: A constraints-led approach* (Davids et al., 2008), het hoofdstuk *Self-determination theory* uit het boek *'Theories of social psychology'* (Deci & Ryan, 2012) en het artikel *Constraints on the development of coordination* (Newell, 1986);
- Conceptkerndoel 3 - beweegactiviteit passend maken: het artikel *Zelfregulatie in het bewegingsonderwijs* (Duivenvoorden, Van der Kamp & Van Hilvoorde, 2021), het artikel *Self-regulated learning strategies during self-controlled practice in physical education* (Duivenvoorden et al., 2021), het artikel *Sport education, tactical games, and cooperative learning: theoretical and pedagogical considerations* (Dyson et al., 2004), het boek *Complete guide to sport education* (Siendentop et al., 2019) en het artikel *Becoming a self-regulated learner: an overview* (Zimmerman, 2002);
- Conceptkerndoel 4 - bewegen met anderen: het boek *Ik in de wij – Groepsdynamisch werken in het onderwijs* (Dokman et al., 2018), het proefschrift *Exploring task-related student peer interacties in physical education* (Koekoek, 2020) en het artikel *Personal and social development in physical education and sports: a review study* (Opstoel et al., 2020);
- Conceptkerndoel 5 - bewegen regelen: het boek *Samen bewegen regelen in het basisonderwijs* (Hazelebach et al., 2023), het boek *Instructional models in physical education* (Metzler, 2017), het boek *Teaching physical education* (Mosston & Ashworth, 2008), het artikel *Physical education teachers' perceptions and operationalisations of personal goals in primary education* (Opstoel et al., 2022) en wederom het boek *Complete guide to sport education* (Siendentop et al., 2019);
- Conceptkerndoel 6 - oriënteren op beweeg- en sportcultuur: het artikel *Teaching personal and social responsibility and transfer of learning: opportunities and challenges for teachers and coaches* (Gordon & Doyle, 2015) en wederom de review *Personal and social development in physical education and sports: a review study* (Opstoel et al., 2020);
- Conceptkerndoel 7 - beweegidentiteit ontwikkelen: het boek *Wat beweegt ons* (Gordijn et al., 1975), het boek *Wat onze identiteit niet is* (Heinich,

2019), het hoofdstuk *Perspectives on physical literacy in continental Europe* uit het boek *Physical literacy across the world* (Koekoek et al., 2019), de publicatie *Beweegidentiteit (BI): verkenning voor de actualisatie van de kerndoelen en examenprogramma's voor het leergebied Bewegen & Sport* (Nienhuis, 2022), het artikel *Beweegidentiteit, wat kun je ermee?* (Nienhuis, 2023), de whitepaper *Physical literacy; bouwstenen voor een leven lang bewegen van jong tot oud* (Steenbergen et al., 2018), het boek *Filosofie van de bewegingswetenschappen* (Tamboer, 1989), het boek *Actuele grondslagen van het bewegingsonderwijs* (Vermeer, 2020) en het artikel *The concept of physical literacy* (Whitehead, 2001).

Gedurende de ontwikkelfase hebben teamleden en curriculumexperts presentaties en werkgroepen verzorgd. Deze hadden steeds een interactief karakter, waarbij ideeën en tussentijdse conceptversies werden gedeeld en besproken. Ook de zo verkregen input werd door het team meegewogen in de verdere ontwikkeling van de karakteristiek en de conceptkerndoelen.

Ten slotte hebben teamleden op individuele basis gesprekken gevoerd met verschillende vakexperts en collega's. Deze gesprekken hadden een informeel karakter en dienden om ideeën en denkrichtingen van het team te toetsen.

Tijdens de tweedaagses van het team zijn er twee presentaties geweest van externe experts over een specifiek thema dat een rol speelt binnen het leergebied. Het team kon de experts bevragen en deze expertise meenemen in de ontwikkeling van de conceptkarakteristiek, het conceptraamwerk en de conceptkerndoelen.

Wim van Gelder gaf een presentatie over het thema 'dynamische schooldag'. Dit ging het over het stimuleren van leerlingen om te bewegen, de grotere thema's gezondheid en welbevinden en het schoolplein als belangrijke beweegcontext. Naar aanleiding van deze presentatie is het team in gesprek gegaan over het thema gezondheid in relatie tot bewegen en sport. Uiteindelijk is dit verwerkt in kerndoel 6 - oriënteren op beweeg- en sportculturen.

Chris Hazelebach gaf een presentatie over 'burgerschap en bewegen en sport'. Hierin werden drie verbindingen gelegd tussen beide leergebieden, op maatschappelijk, school- en lesniveau. Deze expertise is gebruikt om de samenhang tussen de het leergebied burgerschap en het leergebied bewegen en sport verder te verkennen, bijvoorbeeld voor de alinea 'samenhang tussen de leergebieden' in de conceptkarakteristiek en voor conceptkerndoel 5 - bewegen regelen.

Tussen de tweedaagse is er een online sessie geweest, waarin een aantal teamleden en een curriculumexpert met Amika Singh in gesprek zijn gegaan over 'gezondheid en bewegen en sport'. Hierbij is gesproken over het maatschappelijk belang om bewegen te stimuleren en hoe dit vertaald kan worden in een kerndoel.

In het team was er behoefte aan verdiepende kennis op een aantal gebieden, voordat er keuzes gemaakt konden worden. Een aantal teamleden hebben pitches gehouden over diverse onderwerpen, om zo de kennis van het gehele team te vergroten. Klaas Boomers heeft het team bijgepraat over het Athletic Skills Model, waarbij de onderliggende principes werden uitgelegd en een vergelijking werd gemaakt met het Basisdocument Bewegingsonderwijs. Nick Keijser en Jacob Nienhuis hielden een pitch over het onderwerp Beweegidentiteit. In deze pitch werd het concept 'beweegidentiteit' toegelicht, het belang hiervan voor de leerlingen en hoe dit praktisch vorm kan krijgen in de lessen. Jeroen Koekoek nam de teamleden mee in de didactiek van loopt't lukt't, leeft't. Deze pitch ging meer over het 'hoe', maar gaf het team handvatten voor bepaalde keuzes in het conceptraamwerk. Katrijn Opstoel en Corike van de Merwe gaven, aansluitend bij de presentatie over burgerschap, een pitch over 'bewegen regelen'. Hierbij werden wetenschappelijke onderzoeken naar bewegen regelen en de gehanteerde ordening van regeltaken in het boek *Samen bewegen regelen* besproken.

Tijdens de tweedaagse gaf Anton Bakker, als lid van de expertpoule binnen SLO, een presentatie over kerndoelen en de formuleringen ervan. Het team heeft de adviezen uit deze presentatie gebruikt bij het maken van doelformuleringen.

1.3.4 Monitorteam

Een belangrijk instrument van interne kwaliteitszorg is het monitorteam. Tussenproducten van het kerndoelenteam zijn in de ontwikkelfase meermaals door analisten van SLO gemonitord op basis van de leerplankundige uitgangspunten en kwaliteitscriteria uit de werkopdracht van het ministerie. Het gaat hierbij met name om consistentie in de formulering van karakteristiek en kerndoelen en om de horizontale en verticale samenhang binnen en tussen vak- en leergebieden. De bevindingen uit de interne monitoring zijn benut om gedurende het proces bij te sturen op aspecten uit de werkopdracht.

Vanuit de monitoring is bij het ontwikkelen van de producten voor het leergebied bewegen en sport feedback gegeven op de conceptkarakteristiek, het conceptraamwerk en de conceptkerndoelen. De reacties van het monitorteam maakten duidelijk op welke punten doelformuleringen verder gespecificeerd of geëxpliciteerd moesten worden. Verder gaf het monitorteam in sommige

gevallen suggesties om inhoud te verschuiven tussen doelzin en uitwerking of tussen uitwerking en illustratie. De feedback vanuit de monitoring is meegenomen in de verdere ontwikkeling van de karakteristiek en de conceptkerndoelen.

Per onderdeel worden hieronder de belangrijkste adviezen van het monitorteam en de expertpoule (zie 1.3.5) benoemd. In hoofdstuk 2 wordt duidelijk hoe het team deze adviezen heeft benut.

Conceptkarakteristiek

Het advies was om in de eerste alinea van de conceptkarakteristiek direct te starten met de kern van het leergebied in plaats van een legitimatie (waarom bewegen zo van belang is) van het leergebied.

Het monitorteam gaf aan dat de drie doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming helder naar voren kwamen. Daarbij werd opgemerkt dat kwalificatie in dit leergebied gaat over het realiseren van je potentieel en niet zozeer over wat je nodig hebt in je vervolgopleiding of werk.

Het monitorteam zag in de karakteristiek mooie en wenselijke formuleringen als het gaat over diversiteit en het omgaan met verschillen. Een voorbeeld hiervan is de formulering: 'Leerlingen hebben uiteenlopende achtergronden en mogelijkheden op het gebied van bewegen en sport. De school biedt alle leerlingen de gelegenheid om binnen hun mogelijkheden deel te nemen en succeservaringen op te doen.'

Conceptraamwerk

De feedback van het monitorteam was dat het raamwerk voor het po en de onderbouw vo volledig identiek is. Dit roept de vraag op wat het inhoudelijke verschil is tussen de ervaringen van leerlingen in het po en vo en of hier een opbouw in zit. Dit vraagt om een toelichting waarom hiervoor is gekozen (zie 2.3.2).

Conceptkerndoelen

In de conceptkerndoelen wordt rekening gehouden met de diversiteit van leerlingen. Dit is bijvoorbeeld duidelijk zichtbaar in conceptkerndoel 3, waar in de doelzin de eigen mogelijkheden van leerlingen wordt benoemd. In de uitwerking van conceptkerndoel 4 is dit ook zichtbaar in het 'omgaan met uiteenlopende mogelijkheden, gedrag, opvattingen en beleving van de ander'.

Net als bij het conceptraamwerk kwam ook voor de conceptkerndoelen het advies om toe te lichten waarom er in het wettelijk vastgestelde kader, dus in

de doelzinnen en uitwerkingen, geen verschillen zijn tussen het po en de onderbouw vo.

Het monitorteam heeft feedback gegeven op het gebruik van bepaalde handelingswerkwoorden, vooral de handelingswerkwoorden van de verbindende vaardigheden. Bij conceptkerndoel 7 is uiteindelijk gekozen voor 'onderzoeken' als overkoepelend handelingswerkwoord voor de handelingswerkwoorden 'verwoorden', 'vergelijken', 'reflecteren' en 'kiezen' in de uitwerking.

1.3.5 Expertpoule

SLO heeft een expertpoule bestaande uit curriculumexperts van SLO ingezet om de uitwerking te ondersteunen van leergebiedoverstijgende aspecten die in de werkopdracht beschreven zijn: LOB, verbindende vaardigheden, geletterdheid, gecijferdheid, diversiteit, kansengelijkheid, burgerschap, digitale geletterdheid en samenhang.

De expertpoule heeft twee functies:

- Monitoren: de expertpoule werkt samen met het monitorteam bij het uitvoeren van inhoudelijke analyses en bekijkt of deze leergebiedoverstijgende aspecten goed gewaarborgd zijn in de (tussen)producten.
- Adviseren: de expertpoule is beschikbaar om de teams bij te staan met advies of om actief te helpen bij het opnemen van leergebiedoverstijgende aspecten.

De expertpoule gaf tijdens het ontwikkelproces aan dat de (tussenproducten van de) conceptkerndoelen al veel van de leergebiedoverstijgende aspecten bevatten. Op een enkel punt (LOB) werden suggesties gegeven voor verdere explicitering.

De klankbordgroep Specifieke onderwijsbehoeften sprak al vroeg in de ontwikkelfase haar waardering uit voor de inclusieve formuleringen van de eerste concepten van de karakteristiek en de conceptkerndoelen. De klankbordgroep gaf bij verschillende conceptformuleringen suggesties voor verdere verbetering, die door het kerndoelenteam zo veel mogelijk zijn verwerkt.

1.3.6 Leerlingbetrokkenheid

Om de stem van de leerling een goede plaats te geven bij de ontwikkeling van kerndoelen, zijn leerlingen van scholen voor primair en voortgezet onderwijs geraadpleegd via leerlingenpanels (Van der Laan, 2023). Dit vond plaats op scholen, waar leerlingen op basis van een instrument hun ideeën en ervaringen

konden uiten over de relevantie van vakinhouden. In de voorbereiding en uitvoering is samengewerkt met Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS). Daarnaast hebben de leraren uit de teams ook hun eigen leerlingen bevroegd.

Enkele belangrijke of opvallende punten uit de feedback van leerlingen worden hier beschreven. Meer dan 95% van de leerlingen geeft aan gym/lichamelijke opvoeding leuk te vinden. Het overgrote merendeel van de leerlingen ervaren dus plezier tijdens de lessen. In de uitleg waarom ze gym/lichamelijke opvoeding leuk vinden worden een aantal punten vaak genoemd:

- Leerlingen vinden het leuk om veel verschillende activiteiten te doen en hier beter in te worden. Dit verwoorden ze bijvoorbeeld als: 'We doen veel verschillende dingen' en 'Je leert nieuwe sporten'. Dit sluit aan bij conceptkerndoelen 1 en 2.
- Leerlingen benoemen ook vaak het samen bewegen, bijvoorbeeld 'Omdat het leuk is om met vriendinnen te gymmen' en 'Het is leuk om met leeftijdsgenoten te sporten'. In deze antwoorden wordt het belang van samen bewegen zichtbaar.

Bij de vraag over wat leerlingen belangrijk vinden om te leren bij gym/lichamelijke opvoeding, worden de volgende antwoorden het meest gegeven:

- dat je veel verschillende soorten van bewegen en sporten leert. Dit antwoord past bij conceptkerndoel 1;
- hoe je kan samenwerken en rekening kan houden met elkaar. Dit antwoord past bij conceptkerndoel 4;
- hoe je omgaat met winnen en verliezen. Dit antwoord past bij conceptkerndoel 4;
- hoe je elkaar kunt helpen tijdens een beweegactiviteit. Dit antwoord past bij conceptkerndoel 5;
- dat je ontdekt welke sport je leuk vindt/goed bij je past. Dit antwoord past bij conceptkerndoel 7.

Opvallend is dat hier, net als bij de vorige vraag, de breedte van het leren bewegen en het samen bewegen zo sterk naar voren komen. En dat betekenis geven aan bewegen, een nieuw genoemd aspect van het leergebied, zo vaak wordt gekozen. Leerlingen geven aan zij 'plezier in bewegen' missen bij de antwoorden. Het team ziet plezier meer als gevolg van het binnen de eigen mogelijkheden kunnen deelnemen en het beleven van succeservaringen.

Als het gaat over de verschillen tussen de gymlessen in het po en de lessen lichamelijke opvoeding in het vo, is er één antwoord die eruit springt:

- Leerlingen geven aan meer zelf te doen. Leerlingen ervaren dus meer zelfstandigheid. In de conceptkerndoelen is dit zichtbaar in de illustraties ('Te denken valt aan'). Een voorbeeld hiervan is conceptkerndoel 4 waar voor het po staat: 'Wanneer een conflict ontstaat, komen leerlingen er samen uit, met eventueel hulp van de leerkracht', en voor de onderbouw vo: 'Wanneer een conflict ontstaat, komen leerlingen er samen uit door hoor en wederhoor toe te passen en begrip te hebben voor elkaars mening'.

In hoofdstuk 2 wordt verder duidelijk hoe de adviezen zijn benut.

1.3.7 Fase van beproeven

Met de oplevering van de conceptkerndoelen aan het ministerie van OCW is de ontwikkelfase afgerond. Conform de werkopdracht van het ministerie worden de conceptkerndoelen vervolgens beproefd in de onderwijspraktijk. De bevindingen worden na de fase van beproeven vastgelegd in een rapportage. Het primaire doel hiervan is het toetsen van de verwachte bruikbaarheid en de verbeteringen ten opzichte van de thans huidige kerndoelen. Daarnaast richt deze fase zich op het inventariseren van behoeften, knelpunten en zorgen van het onderwijsveld die een rol kunnen spelen bij de verdere implementatie. Om het wetgevingstraject ter vaststelling van de kerndoelen te bespoedigen is er gekozen voor een relatief korte periode van beproeven van ongeveer vier maanden.

Bijeenkomsten en praktijkopdrachten voor scholen

Om zo veel mogelijk scholen en leraren in het hele land te bereiken is gekozen voor het organiseren van regionale bijeenkomsten, met daaraan gekoppeld een praktijkopdracht om op de eigen school uit te voeren. Dit is gedaan in regiobijeenkomsten. Daarnaast wordt een sessie met vakexperts uit het leergebied gehouden.

De werving voor de regiobijeenkomsten is gericht op drie vertegenwoordigers van scholen: een schoolleider en twee leraren. Scholen kunnen op basis daarvan zelf bepalen wie zij afvaardigen. Op de regiobijeenkomsten krijgen de scholen een programma aangeboden dat enerzijds gericht is op informatie over de conceptkerndoelen en anderzijds in het teken staat van het ophalen van feedback. De bijeenkomsten zijn opgebouwd volgens een drieslag *verkennen*, *verdiepen* en *waarderen*.

- Tijdens het onderdeel *verkennen* spelen de deelnemers een zogenoemd 'kerndoelenkaartspel', waarbij ze in gesprek gaan over de vraag of ze de inhouden van de conceptkerndoelen al in hun huidige lespraktijk terugzien, of ze het belang van de nieuwe inhouden onderschrijven en welke

uitdagingen ze zien bij het vormgeven van hun schoolcurriculum met deze conceptkerndoelen.

- Het onderdeel *verdiepen* is gericht op het doordenken van de betekenis van de conceptkerndoelen voor de dagelijkse onderwijspraktijk. De belangrijkste punten uit de conceptkerndoelen en de overeenkomsten en verschillen met de kerndoelen uit 2006 worden aan de deelnemers gepresenteerd. Aan de hand van door het kerndoelenteam ontwikkeld voorbeeldmateriaal krijgen de deelnemers een nader beeld van de bedoelingen van de conceptkerndoelen.
- Tijdens het onderdeel *waarderen* kunnen de deelnemers hun eerste reactie geven door een online vragenlijst in te vullen.

De deelnemers aan de regiobijeenkomsten krijgen vervolgens de praktijkopdracht om deze zelfde drieslag als kartrekkers ook met collega's op hun eigen school te doorlopen. Daartoe krijgen ze een exemplaar van het kerndoelenkaartspel mee, en een link naar een online vragenlijst, die na afloop van de teambijeenkomst door de kartrekkers kan worden ingevuld. Op deze manier wordt zowel tijdens de regiobijeenkomst feedback opgehaald bij de kartrekkers per school, als daarna ook op dezelfde thema's bij de scholenteams.

De feedback die tijdens en na de regiobijeenkomsten wordt opgehaald, legt SLO vast in een rapportage. Op basis van de feedback uit het rapport wordt een analyseproces gestart waarbij alle opgehaalde feedback zorgvuldig zal worden gewogen. Na deze analysefase worden keuzes gemaakt welke conceptkerndoelen aangepast of verhelderd moeten worden. De afwegingen en beoogde aanpassingen worden gedeeld en besproken met het kerndoelenteam en de advieskring. Dit zal resulteren in de definitieve conceptkerndoelen die worden aangeboden aan het ministerie van OCW om het wetgevingstraject te starten.

Expertbijeenkomst

In de fase van beproeven wordt niet alleen de onderwijspraktijk bevraagd, maar worden de conceptkerndoelen ook (nogmaals) voorgelegd aan bredere groep vakexperts en wetenschappers, die deels al geraadpleegd zijn in de ontwikkelfase en deels ook met een frisse blik naar de conceptkerndoelen kijken.

Nadere afstemming met de conceptexamenprogramma's

In de ontwikkelfase van de conceptkerndoelen was afstemming met de conceptexamenprogramma's slechts beperkt mogelijk, omdat de ontwikkeling van de conceptexamenprogramma's in september 2024 is gestart. In de fase van beproeven van de conceptkerndoelen zal opnieuw naar deze afstemming

gekeken worden. Dit is dan beter mogelijk, omdat de ontwikkeling van de examenprogramma's dan al enige tijd bezig is.

Nadere afstemming met andere leergebieden

Gelijktijdig met de fase van beproeven van de conceptkerndoelen bewegen en sport zullen ook de conceptkerndoelen van het leergebied mens en natuur beproefd worden. Gezien de samenhang met betrekking tot het onderwerp gezondheid, zal in de fase van beproeven van respectievelijk bewegen en sport en mens en natuur opnieuw naar de afstemming met betrekking tot gezondheid gekeken worden.

2. Inhoudelijke toelichting

In dit hoofdstuk wordt een toelichting gegeven op de inhoudelijke keuzes die ten grondslag liggen aan de conceptkerndoelen. Eerst wordt ingegaan op de specifieke uitdagingen voor het leergebied bewegen en sport. Vervolgens worden respectievelijk de karakteristiek, het raamwerk en de conceptkerndoelen belicht. Per onderdeel wordt toelichting gegeven op de keuzes die het kerndoelenteam heeft gemaakt en de belangrijkste discussies daarbij, hoe er is omgegaan met feedback uit de ontwikkelfase en welke bronnen daarbij betrokken zijn. In de toelichting worden eveneens kwaliteitscriteria uit de werkopdracht van OCW betrokken.

2.1 Specifieke uitdagingen actualisatie kerndoelen bewegen en sport

In de startnotitie bewegen en sport (Nienhuis et al., 2023) wordt de huidige situatie en positie van het leergebied geschetst. Daarnaast worden in de probleemanalyse de belangrijkste knelpunten in het leergebied bewegen en sport besproken. Ook worden de belangrijkste ontwikkelingen, zowel in de maatschappij als in het leergebied, op een rij gezet. Dit alles resulteert uiteindelijk in een aantal curriculaire uitdagingen voor de actualisatie van de kerndoelen bewegen en sport.

Uitdaging: ruimte voor vernieuwing

Er ligt een uitdaging om vernieuwende thema's zoals die in het ontwikkeltraject Curriculum.nu naar voren zijn gekomen, opnieuw af te wegen en verder uit te werken. Het gaat bijvoorbeeld om betekenis geven aan bewegen, samen bewegen en beweegcontexten verbinden. In de vakwereld wordt al langere tijd veel waarde gehecht aan het sociale aspect van bewegen, maar tot nu toe is dat in de kerndoelen niet of slechts heel globaal uitgewerkt. Het is de uitdaging om in de te ontwikkelen doelen concreet te maken wat leerlingen moeten kunnen en kennen als het gaat om 'samen bewegen'. Daarnaast ligt er een uitdaging om een relatief nieuw thema, zoals de ontwikkeling van de beweegidentiteit van leerlingen, helder voor het voetlicht te brengen in de kerndoelen. Er is in de vakwereld brede steun om hier in het curriculum aandacht te schenken, maar de ideeën hierover zijn nog in ontwikkeling.

Uitdaging: toekomstbestendig perspectief op leren bewegen

Een andere uitdaging ligt in het komen tot een toekomstbestendig perspectief op leren bewegen. De beweeg- en sportcultuur verandert snel en is heel pluriform. Bovendien zijn er in de vakwereld uiteenlopende visies op leren

bewegen. Het is de kunst om een beschrijvingskader voor de bandbreedte van beweegactiviteiten te vinden dat enerzijds houvast biedt bij het vormgeven van een onderwijsprogramma, en anderzijds niet op activiteitsniveau voorschrijft wat een school moet aanbieden. Verdere eisen aan het kader zijn dat het niet over vijf jaar weer achterhaald is en dat nieuwe vormen van bewegen kunnen worden gewogen naar relevantie voor een goede beweegontwikkeling.

Uitdaging: doorlopende leerlijn van het po naar het vo en alert zijn op gerichte samenhang

Hieraan gekoppeld ligt een andere uitdaging: het komen tot een samenhangend curriculum voor het po en de onderbouw vo met een doorlopende leerlijn. Dat vraagt om een taal en een keuze voor inhouden die voor beide onderwijsfasen, zowel in het regulier als in het gespecialiseerd onderwijs, bruikbaar en relevant zijn. Waar dat zinvol is, kan er op inhouden gedifferentieerd worden voor het po/so en het v(s)o. Daarnaast is het een uitdaging om te verkennen bij welke thema's, bijvoorbeeld gezondheid en diversiteit, er samenhang is met andere leergebieden.

Uitdaging: alle leerlingen betekenisvol in beweging

Omgaan met diversiteit en het stimuleren van inclusie zijn perspectieven die al langer een rol spelen in het leergebied bewegen en sport. Toch ligt er ook op dit vlak een uitdaging om in het curriculum expliciet aandacht te geven aan deze thema's. De onderliggende vraag is: hoe komen we voor alle leerlingen tot betekenisvol onderwijs in bewegen en sport?

Uitdaging: bewegen in en om de school

Vanuit maatschappelijk perspectief wordt bewegen in het kader van een gezonde leefstijl en welbevinden steeds belangrijker. Dat brengt een opdracht met zich mee voor de school als geheel om een rol te hebben in het stimuleren van bewegen bij leerlingen. De uitdaging is hier om te komen tot een opdracht aan de school die handvatten biedt om beweegstimulering vorm te geven.

2.2 Toelichting op de karakteristiek

2.2.1 Kern van het leergebied bewegen en sport

Op advies van de advieskring start de karakteristiek met het vergezicht van het leergebied bewegen en sport: leerlingen perspectiefrijk, zelfstandig en verantwoord laten deelnemen aan beweegactiviteiten. Hiermee hopen we een goede basis te hebben gelegd, zodat leerlingen ook in toekomst blijven bewegen. Daartoe ontwikkelen leerlingen vaardigheden, kennis en houdingen die in drie domeinen zijn onder te brengen: leren bewegen, samen bewegen en betrokken bewegen. In de paragrafen 2.3 en 2.4 zal nader worden ingegaan op

de wijze waarop het conceptraamwerk en de conceptkerndoelen tot stand zijn gekomen. Het eerste domein gaat over deelnemen aan een breed scala beweegactiviteiten en over het beweegvaardig worden in die activiteiten. Het tweede domein gaat over het verantwoordelijkheid nemen voor het samen bewegen: zowel in het bewegen zelf als ook in het met elkaar regelen. Het derde domein gaat over het ontwikkelen van de betrokkenheid ten aanzien van bewegen en sport: zowel door kennis van en inzicht in beweeg- en sportculturen op te doen als door te onderzoeken welke vorm van bewegen bij je past. Verder is er een rol voor de school om te zorgen voor een inclusief beweegklimaat, waarin alle leerlingen zich kunnen ontwikkelen op het gebied van bewegen en sport. Dat behelst ook het stimuleren van bewegen en gezond beweeggedrag.

2.2.2 Doeldomeinen

Het funderend onderwijs beoogt een breed onderwijsaanbod voor alle leerlingen. Dat brede aanbod wordt onder andere geborgd door aandacht voor de drie doeldomeinen van onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming (Ağirdağ et al., 2020). In de karakteristiek is beschreven hoe het leergebied bewegen en sport in het po en de onderbouw vo bijdraagt aan die doeldomeinen, zoals beschreven in de rationale van het funderend onderwijs (Ministerie van OCW, 2022a). Belangrijk is om zich te realiseren dat kerndoelen vaak bijdragen aan meerdere doeldomeinen en dat de doeldomeinen ook niet helemaal te scheiden zijn. Dit geldt ook voor het leergebied bewegen en sport. Hierna de bijdrage van het leergebied aan de afzonderlijke doeldomeinen zo goed mogelijk afzonderlijk beschreven.

Ten aanzien van *socialisatie* stelt de rationale: 'Het onderwijs heeft de opdracht om leerlingen bekend te maken en te verbinden met culturen, tradities en praktijken in de samenleving, waaronder democratische normen en waarden.' Voor het leergebied bewegen en sport betekent dit dat leerlingen in het deelnemen aan beweegsituaties ervaring opdoen met bewegen met anderen en het samen regelen. Deze kennis en vaardigheden zijn van belang in het bewegen zelf, maar ook omdat leerlingen zich daardoor bewust worden van de normen en waarden die gelden rond bewegen en sporten, met als doel dat ze dit ook in andere beweegcontexten kunnen toepassen.

Ten aanzien van *persoonsvorming* stelt de rationale: 'Het onderwijs heeft de opdracht om leerlingen ervaringen te bieden die aanzetten tot nadenken over henzelf als persoon in de wereld.' Voor het leergebied bewegen en sport betekent dit dat leerlingen ervaring opdoen met beweegactiviteiten in verschillende beweegcontexten. Hoe leerlingen dit ervaren en beleven verschilt per leerling. Uiteindelijk gaat het erom dat leerlingen een bepaalde betrokkenheid ontwikkelen ten aanzien van bewegen en de beweegcultuur.

Leerlingen worden zich bewust van wat bewegen voor hen betekent en hoe ze willen deelnemen aan bewegen en sport, zowel nu als in de toekomst.

Ten aanzien van *kwalificatie* stelt de rationale: 'Het onderwijs heeft de opdracht om leerlingen te onderwijzen in basiskennis en -vaardigheden waarmee alle leerlingen hun potentieel kunnen realiseren, en in wat leerlingen nodig hebben voor toekomstige studies en de uitoefening van toekomstige beroep.' Voor het leergebied bewegen en sport gaat het om de kennis en vaardigheden waarmee alle leerlingen hun potentieel kunnen realiseren en kunnen deelnemen aan bewegen en sport in de samenleving. Kwalificatie krijgt vorm doordat leerlingen deelnemen aan beweegactiviteiten in een breed scala aan beweegthema's, zich verbeteren in hun beweegvaardigheid en daarbij de beweegactiviteiten afstemmen op de eigen mogelijkheden.

2.2.3 Interne samenhang van het leergebied bewegen en sport

In de karakteristiek van het leergebied is zowel de horizontale als verticale samenhang beschreven. De horizontale samenhang gaat over hoe de verschillende onderdelen van het leergebied met elkaar verbonden zijn. Om alle leerlingen de mogelijkheid te bieden om binnen hun eigen mogelijkheden deel te nemen aan bewegen en succeservaringen te beleven, is het van belang dat de inhouden (kennis, vaardigheden en ervaringen) tijdens de lessen geïntegreerd aan bod komen. Leerlingen krijgen zo de kans om deel te nemen aan betekenisvolle onderwijsleersituaties.

De verticale samenhang gaat over de opbouw van het leergebied van het po naar de onderbouw vo en uiteindelijk naar de bovenbouw vo. In de karakteristiek wordt met name vanuit ontwikkelingspsychologisch perspectief beschreven welke verschillen er zijn tussen leerlingen uit het po, de onderbouw vo en de bovenbouw vo. Dit onderscheid komt in de conceptkerndoelen alleen terug in de voorbeeldmatige illustratie bij 'Te denken valt aan'. In paragraaf 2.3.2 wordt uitgelegd waarom er geen onderscheid wordt gemaakt tussen de doelzin en de uitwerking voor het po en de onderbouw vo.

2.2.4 Externe samenhang van het leergebied bewegen en sport

Het leergebied Bewegen en sport staat niet op zichzelf. Vanuit het leergebied Bewegen en sport is er samenhang met het leergebied Burgerschap. Het deelnemen aan beweegsituaties kan worden gezien als een oefenplaats voor de samenleving, waarin leerlingen leren omgaan met besluitvorming en diversiteit. Daarnaast is er samenhang met het leergebied Mens en natuur op de relatie tussen bewegen en gezondheid. Bij mens en natuur doen leerlingen kennis op over deze relatie en bij bewegen en sport ervaren zij deze relatie. Bij gezondheid gaat het zowel om fysieke als mentale gezondheid.

2.3 Toelichting op het raamwerk

De conceptkerndoelen voor bewegen en sport worden op een inhoudelijk logische wijze gestructureerd en gepresenteerd in een raamwerk (zie tabel 1). Dit raamwerk bestaat uit twee sets inhouden, een voor het po en een voor de onderbouw vo. De domeinen geven de indeling van de inhouden weer.

Domein	Kerndoel po/so	Kerndoel onderbouw v(s)o
Leren bewegen	1. deelnemen aan bewegen	1. deelnemen aan bewegen
	2. verbeteren beweegvaardigheid	2. verbeteren beweegvaardigheid
	3. beweegactiviteit passend maken	3. beweegactiviteit passend maken
Samen bewegen	4. bewegen met anderen	4. bewegen met anderen
	5. bewegen regelen	5. bewegen regelen
Betrokken bewegen	6. oriënteren op beweegen sportculturen	6. oriënteren op beweegen sportculturen
	7. beweegidentiteit ontwikkelen	7. beweegidentiteit ontwikkelen

Tabel 1. Overzicht domeinen en kerndoelen bewegen en sport

2.3.1 Domeinen

De conceptkerndoelen van het leergebied bewegen en sport zijn verdeeld over de domeinen leren bewegen, samen bewegen en betrokken bewegen.

De bouwstenen die vanuit Curriculum.nu zijn ontwikkeld zijn in de vakwereld omarmd als relevante en actuele thema's voor het leergebied. Het gaat om de bouwstenen Leren bewegen, Gezond bewegen, Bewegen betekenis geven, Samen bewegen, Bewegen regelen, Beweegcontexten verbinden. De KVLO, de landelijke vakvereniging, heeft in samenwerking met SLO een verkenning uitgevoerd rond de bouwstenen en besteedt regelmatig aandacht aan deze thema's in het LO Magazine. In onderzoeken van lectoraten en van het Mulier Instituut worden de bouwstenen als uitgangspunt genomen om het leergebied te beschrijven. Ook worden tijdens studiedagen voor leraren aspecten van de bouwstenen, zoals Bewegen betekenis geven, onder de aandacht gebracht.

Op de achtergrond hebben de bouwstenen voortdurend een rol gespeeld in het ontwikkelproces. Bij de totstandkoming van het raamwerk waren de bouwstenen vooral een inhoudelijke check of de breedte van het leergebied goed gestalte kreeg. Uiteindelijk heeft dit ertoe geleid dat de kern van het

leergebied is vertaald in drie domeinen: leren bewegen, samen bewegen en betrokken bewegen. Een belangrijk argument om voor deze indeling te kiezen is, mede naar aanleiding van gesprekken met de advieskring, dat we hiermee aansluiten bij een bestaande indeling in het onderwijsveld: de vier sleutels (ontwikkellijnen) die worden beschreven in het *Basisdocument Bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs*. Dat zijn: bewegen verbeteren, bewegen regelen, gezond bewegen en bewegen beleven. De indeling van de domeinen in het raamwerk vertoont hiermee gelijkenis. De uiteindelijke keuze voor de benaming en indeling van domeinen in het raamwerk is vooral ingegeven door de definitieve invulling van de conceptkerndoelen. Ook is er nog een ander perspectief dat bepalend is geweest voor de gekozen driedeling: de in de vakwereld veel gebruikte aanduiding voor het onderwijsleerproces 'lukt't, loopt't, leeft't'. Deze drie perspectieven (die weliswaar vooral gericht zijn op het didactisch handelen) bieden relevante aanknopingspunten voor waar de leraar zich op richt, die aansluiten bij de inhoudelijke doelen in de drie domeinen.

2.3.2 Verticale samenhang en differentiatie

Kerndoelen laten een opbouw zien vanuit het po naar de onderbouw vo. De concepteindtermen voor vmbo, havo en vwo sluiten aan de op de kerndoelen voor de onderbouw vo.

Aansluiting conceptkerndoelen po – onderbouw vo

In het raamwerk van het leergebied bewegen en sport is de verticale samenhang, de globale opbouw van het leergebied van het po naar de onderbouw vo, niet zichtbaar. In het raamwerk wordt duidelijk dat voor het po en de onderbouw vo dezelfde drie domeinen gelden: leren bewegen, samen bewegen en betrokken bewegen. Per domein zijn het aantal kerndoelen voor het po en de onderbouw vo gelijk geformuleerd; de wettelijk vastgestelde inhouden per kerndoel, oftewel de doelzin en de uitwerking, komen overeen.

Zowel bij de advieskring als bij het monitorteam riep dit de vraag op wat het inhoudelijke verschil is tussen het po en de onderbouw vo. En waar dit dan zichtbaar wordt. Binnen het kerndoelenteam is gesproken over de psychologische en fysieke ontwikkeling die leerlingen doormaken en wat dit betekent voor de domeinen en kerndoelen.

Het kerndoelenteam kwam tot de conclusie dat de opbouw van het leergebied niet zit in andere of nieuwe vaardigheden of kennis van leerlingen. De doorlopende leerlijn wordt bepaald doordat leerlingen dezelfde vaardigheden en kennis opdoen in steeds complexer wordende situaties. Een voorbeeld aan de hand van conceptkerndoel 1 - deelnemen aan bewegen: een leerling in het po

speelt het tikspel 'politie en boef' en de leerling in de onderbouw vo speelt het tikspel 'go-go'. Beide nemen deel aan een beweegactiviteit in het beweegthema tikspelen. Het beweegthema en de bijbehorende beweeguitdaging blijven gelijk, de beweegactiviteit verschilt. Hierdoor blijft de doelzin en de uitwerking gelijk; in de illustratie zijn de verschillen in activiteiten zichtbaar gemaakt.

Zoals eerder beschreven (zie paragraaf 2.1) is één van de uitdagingen om alle leerlingen betekenisvol in beweging te krijgen. Een belangrijk gegeven is dat er grote verschillen zijn tussen leerlingen als het gaat om de deelname aan bewegen en sport. Daarom kunnen leerlingen ook de beweegactiviteiten afstemmen op hun eigen mogelijkheden, bijvoorbeeld door een aanpassing te doen in ruimte, materiaal, regels en leerhulp.

Doorstroom naar bovenbouw vmbo en naar bovenbouw havo-vwo

Voor het leergebied bewegen en sport is gestart met de actualisatie van de kerndoelen voor het po en de onderbouw vo. Vanaf september 2024 is het actualisatietraject van de conceptexamenprogramma's vmbo, havo en vwo begonnen. Voor een zo goed mogelijke afstemming tussen beide trajecten is een aantal teamleden vanuit het kerndoelenteam opgenomen in de vakvernieuwingscommissie. Deze teamleden houden de afstemming met de conceptkerndoelen in de gaten. Ook geeft de fase van beproeven van de conceptkerndoelen de mogelijkheid om af te stemmen met de conceptexamenprogramma's.

2.3.3 Ontwerpruimte

De totale set kerndoelen (po, vo en [v]so) is ontwikkeld voor 70% van de onderwijstijd. Hiermee wordt op landelijk niveau de kern vastgesteld in wet- en regelgeving en blijft er binnen het onderwijs ruimte om zelf onderwijstijd toe te kennen dan wel accenten te leggen op basis van onder andere populatie, denominatie of profielen van scholen. De 70% ontwerpruimte is verdeeld over de verschillende leergebieden, zodat de relatieve ruimte die het kerndoelenteam kan vullen vooraf bekend is, met het doel om overladenheid in de ontwikkelfase tegen te gaan.

Voor bewegen en sport is er voor het po/so en vo/vso sprake van een ontwerpruimte van respectievelijk 8% en 9%. De vertaling van deze onderwijsruimte komt tot uitdrukking in het aantal kerndoelen. Dit aantal moet beschouwd worden als een richtlijn met een zekere bandbreedte. Het kerndoelenteam heeft zeven conceptkerndoelen bewegen en sport ontwikkeld voor zowel het po als de onderbouw vo. Conceptkerndoel 1 is daarbij erg belangrijk, omdat dit alle beweegthema's bevat waar leerlingen aan deelnemen.

Voor het leergebied bewegen en sport zijn er wettelijke richtlijnen over het minimale aantal (les)uren dat aan dit leergebied besteed wordt in het po en vo. Dit wettelijk aantal (les)uren is meer dan waar de ontwerpruimte vanuit gaat.

2.4 Toelichting op de conceptkerndoelen

2.4.1 Inhoudelijke kern

De conceptkerndoelen beschrijven de inhoudelijke kern van het leergebied: die inhouden die het meest relevant zijn om landelijk vast te stellen voor alle scholen en leerlingen.

Het eerste conceptkerndoel beschrijft wat bedoeld wordt met een brede bewegontwikkeling. Dit gaat over de beweegactiviteiten waaraan de leerlingen deelnemen. Het vormt de kern van het leergebied en is daarom als eerste kerndoel opgenomen. De inhoud van conceptkerndoel 1 (beweegactiviteiten in uiteenlopende beweegthema's) vormt altijd de basis van onderwijs in de bewegen en sport en de andere doelen worden pas betekenisvol als ze zich hiertoe verhouden.

Tegelijkertijd willen we dat de leerling zich in het deelnemen aan bewegen op verschillende vlakken ontwikkelt (meervoudige deelnamebekwaamheid): verbeteren van de beweegvaardigheid, afstemmen van de beweegactiviteit op de eigen mogelijkheden, met elkaar omgaan en regelen van bewegen, en ten slotte onderzoeken wat er te doen is in de beweeg- en sportculturen en wie de leerling is en wil zijn als beweger. In de vertaling naar de praktijk zal het de uitdaging zijn om het onderwijs zo vorm te geven dat de leerling in de gelegenheid komt zich op al deze vlakken te ontwikkelen. Deze conceptkerndoelen zijn voor de leerling allemaal van belang met het oog op een zelfstandige, verantwoorde en perspectiefrijke deelname aan de beweegcultuur.

Per conceptkerndoel wordt aangegeven wat de essentie van het doel is.

Conceptkerndoel 1 - Deelnemen aan bewegen

Dit conceptkerndoel beschrijft wat een brede bewegontwikkeling van leerlingen inhoudt. In de doelzin is gekozen voor het handelingswerkwoord 'deelnemen aan' om daarmee het actieve karakter van het doel te benadrukken. Het gaat er bij dit kerndoel om dat leerlingen, door deel te nemen aan uiteenlopende beweegactiviteiten, een breed beweegrepertoire opbouwen. Een brede bewegbasis vergroot de mogelijkheden om zich te ontwikkelen op het vlak van bewegen en sport. Deelnemen aan beweegactiviteiten betekent dat leerlingen zich de basisprincipes van een activiteit eigen maken zodanig dat een betekenisvolle deelname mogelijk is.

Het uitgaan van beweegthema's als beschrijvingskader is, zoals bij Curriculum.nu is geïntroduceerd, verder doordacht en ontwikkeld. Bij de totstandkoming van de uiteindelijke lijst met thema's hebben verschillende afwegingen een rol gespeeld: herkenbaarheid, abstractieniveau en samenhang. Zo is er in het kader van herkenbaarheid gekozen voor een andere titel voor eenzelfde thema: tikspelen in plaats van inblijven en uitmaken. Mede op basis van advies van de advieskring is er in het kader van interne samenhang en een doorlopende leerlijn voor gekozen om voor het po en de onderbouw vo dezelfde inhoud en terminologie te gebruiken. Dat is een nieuwe aanpak en brengt met zich mee dat bestaande kaders worden aangepast. Het streven van het team is om met deze beschrijving zowel voor het po als de onderbouw vo herkenbaar en relevant te zijn. De beweegthema's geven door het gekozen abstractieniveau houvast voor de vertaling naar onderwijsprogramma's.

De centrale gedachte achter de beweegthema's is dat elk thema een cluster activiteiten vertegenwoordigt met eenzelfde soort uitdaging (zie begrippenlijst). Het beweegthema jongleren heeft bijvoorbeeld als hoofduitdaging: het wegspele van een speelvoorwerp zodat dit gevangen kan worden of in beweging blijft. Subthema's die hieronder vallen zijn: werpen en vangen (bijvoorbeeld het overgooien van een bal), soleren (bijvoorbeeld dribbelen, stuiten en hooghouden) en retourneren (bijvoorbeeld overspelen van een shuttle of een voetbal).

De beweegthema's vervangen de ordening in vijf activiteitengebieden (atletiek, bewegen op muziek, spel, turnen en zelfverdediging). Die ordening past niet meer goed bij de huidige beweeg- en sportcultuur, die pluriform is en voortdurend verandert. Er ontstaan veel nieuwe vormen van bewegen en sporten en ook veel variaties op bestaande sporten. De ordening op basis van beweegthema's sluit beter aan bij de grote verscheidenheid omdat het een fijnmaziger kader is, waarmee de volle breedte van de beweeg- en sportcultuur kan worden beschreven.

De beweegthema's zijn door het kerndoelenteam kritisch bekeken. Dit heeft ertoe geleid dat bewegen in en op het water en fitness als nieuwe beweegthema's zijn toegevoegd. Bewegen in en op het water is toegevoegd omdat Nederland een waterrijk land is en er aandacht moet zijn voor water als beweegcontext. Omdat de mogelijkheden om te zwemmen per school en regio sterk uiteenlopen is er bewust voor gekozen om dit thema breder in te vullen. Het kan bijvoorbeeld ook gaan om activiteiten als kanovaren of suppen. Fitness is als beweegthema toegevoegd om ervoor te zorgen dat er aandacht is voor beweegactiviteiten waarbij de focus ligt op fitheid. Dat kan gaan richting

inspanning, zoals bij vormen van conditie- en krachtcircuits, maar ook richting ontspanning, zoals bij vormen van yoga.

Conceptkerndoel 2 - Verbeteren beweegvaardigheid

Dit kerndoel gaat over het verbeteren van de beweegvaardigheid tijdens deelname aan beweegactiviteiten. Dit is een cyclisch proces waarbij leerlingen zich altijd in een bepaalde leerfase bevinden: van mislukken naar beginnend lukken, van beginnend lukken naar controle houden en van onder controle kunnen houden naar experimenteren. Het kerndoelenteam vond het belangrijk om bewust aandacht te besteden aan het verbeteren van de beweegvaardigheid, omdat dit van essentieel belang is bij het beter leren deelnemen aan beweegactiviteiten.

Conceptkerndoel 3 - Bewegactiviteit passend maken

Het doel van dit kerndoel is dat leerlingen in staat zijn om de beweegactiviteit te kunnen aanpassen aan de eigen mogelijkheden, binnen bepaalde grenzen zoals veiligheid en uitvoerbaarheid. Het kerndoelenteam vond het belangrijk dat leerlingen in staat zijn de beweegactiviteit passend te maken, omdat de leerling hierdoor medevormgever en in toenemende mate eigenaar van het eigen leerproces wordt. Dit eigenaarschap draagt bij aan het gevoel van autonomie, intrinsieke motivatie en het ontwikkelen van zelfregulerende vaardigheden. Leerlingen die in staat zijn om zelfstandig het bewegen te verbeteren, hebben een waardevolle sleutel in handen om ook op andere momenten buiten de leersituatie het bewegen te blijven verbeteren en op nieuwe manieren te beleven.

Conceptkerndoel 4 - Bewegen met anderen

In dit kerndoel ligt de focus op wat leerlingen moeten doen om, rekening houdend met henzelf en de ander, de omgang met elkaar in het bewegen te verbeteren en daarmee ook het deelnemen aan bewegen zelf. Het is dus niet een leervoorwaardelijk doel of een algemene brede vaardigheid, maar een vakspecifiek doel dat relevant is voor de ontwikkeling van leerlingen als bewegers.

Conceptkerndoel 5 - Bewegen regelen

Dit kerndoel biedt leerlingen de mogelijkheid om ervaringen op te doen met en in verschillende taken en rollen binnen beweegactiviteiten. Met het oog op zelfstandige deelname aan beweegactiviteiten is het van grote waarde om te leren hoe je beweegactiviteiten met elkaar regelt. Het regelen is uitgewerkt aan de hand van regelthema's. Binnen elk regelthema staat een bepaalde reguleringssuitdaging centraal en deze kan opgelost worden door verschillende regeltaken uit te voeren. Een leerling die de rol van scheidsrechter vervult heeft

de regeltaak om de regels te controleren, wat valt onder het regelthema afspreken. Net als conceptkerndoel 4 richt dit kerndoel zich op de gezamenlijkheid in het bewegen. Op basis van gesprekken met de advieskring is er duidelijk onderscheid gemaakt tussen de conceptkerndoelen 4 en 5. In conceptkerndoel 4 gaat het om de houding ten aanzien van anderen in het bewegen zelf, in conceptkerndoel 5 draait het vooral om de vaardigheid en kennis rond het regelen van beweegactiviteiten.

Conceptkerndoel 6 - Oriënteren op beweeg- en sportculturen

In de zoektocht van leerlingen naar hun verhouding tot bewegen, is het nodig dat leerlingen zich oriënteren op de pluriformiteit van de beweeg- en sportculturen. Leerlingen doen vaardigheden en kennis op waarmee ze inzicht krijgen in verschillende contexten waarin beweegactiviteiten plaatsvinden. Dat draagt eraan bij dat leerlingen beter toegerust zijn om deel te nemen aan diverse vormen van bewegen en sport. Daarvoor is het nodig dat leerlingen herkennen wat de beweegactiviteit inhoudt, wie er meedoen, waar het plaatsvindt, met welk doel het gedaan wordt en op welke wijze het is georganiseerd. Met deze kennis wordt het mogelijk beweegcontexten te vergelijken en kunnen leerlingen hun handelen hierop afstemmen.

Conceptkerndoel 7 Bewegidentiteit ontwikkelen

De achtergrond van dit doel is dat leerlingen opgroeien in een beweeg- en sportcultuur die verandert en heel pluriform is. Tegelijkertijd nodigt de wereld steeds minder uit om te bewegen. In die wereld wordt het steeds minder vanzelfsprekend om te doen wat je altijd deed en om te gaan of blijven bewegen. Het wordt dus steeds belangrijker voor leerlingen om hun verhouding tot bewegen te onderzoeken en te bepalen wat bij hen past.

Het is belangrijk dat leerlingen nadenken over hoe zij zichzelf zien als beweger, maar ook over wat zij aan anderen laten zien en, omgekeerd, hoe anderen naar hen kijken als beweger en sporter. Deze verschillende perspectieven geven zicht op de eigen beweegidentiteit en hoe die zich ontwikkelt. Door bijvoorbeeld interesses te vergelijken wordt een laag van betekenis geven toegevoegd aan de ervaringen met en beleving van deelnemen aan beweegactiviteiten. Dit helpt leerlingen om te bepalen hoe zij willen deelnemen aan bewegen en sport, zowel nu als in de toekomst.

In de ontwikkelfase is een achtste conceptkerndoel aan de orde geweest: een aanbodsdoel met als opdracht voor de school als geheel om leerlingen te stimuleren om te bewegen met het oog op hun welbevinden en gezondheid. In dit doel werd niet beschreven wat leerlingen moeten kennen en kunnen, maar dat leerlingen gestimuleerd moeten worden om te bewegen. Het

kerndoelenteam zag het belang van dit doel, omdat het aansluit bij twee belangrijke en meer overstijgende thema's: bewegen in het kader van een gezonde en actieve leefstijl en bewegen in het kader van inclusiviteit en kansgelijkheid. Dit conceptkerndoel is ook voorgelegd aan de advieskring en de klankbordgroep specifieke onderwijsbehoeften, en is meegenomen in de feedbackrondes van het monitorteam en de expertpoule. In de redactierondes werd geconstateerd dit doel geen betrekking heeft op onderwijsinhouden van het leergebied bewegen en sport en dus buiten de juridische kaders van de werkopdracht en de wet valt. Dit doel is daarom komen te vervallen en is niet opgenomen in de set conceptkerndoelen.

2.4.2 Mate van concreetheid

De huidige kerndoelen voor bewegen en sport voor het po (Rijksoverheid, 2010) en de onderbouw vo (Rijksoverheid, 2012) zijn globaal geformuleerd. Hierdoor geven ze veel ruimte voor eigen invulling, maar weinig handvatten voor het ontwikkelen van een onderwijsprogramma. De conceptkerndoelen zijn concreter en geven meer sturing. Dit komt mede doordat de conceptkerndoelen zowel een doelzin als uitwerking bevatten, die beide wettelijk zijn vastgesteld.

Ter illustratie: het huidige kerndoel 57 voor po luidt: 'De leerlingen leren op een verantwoorde manier deelnemen aan de omringende bewegingscultuur en leren de hoofdbeginselen van de belangrijkste bewegings- en spelvormen ervaren en uitvoeren'. Uit deze formulering wordt bijvoorbeeld niet duidelijk om welke beweeg- en spelvormen het gaat. Conceptkerndoel 1 is hierin concreter: in de uitwerking wordt duidelijk om welke beweegthema's, bijvoorbeeld doelspelen en springen, het gaat.

De onderbouw vo kent nu zes kerndoelen. Dit zijn er meer dan in het po, maar ook hier is te zien dat de huidige kerndoelen weinig richtinggevend zijn. Een voorbeeld is kerndoel 57 voor de onderbouw vo: 'De leerling leert eenvoudige regelende taken te vervullen die het mogelijk maken zelfstandig en samen met andere leerlingen bewegingsactiviteiten te beoefenen'. In conceptkerndoel 5 (bewegen regelen) wordt in de uitwerking duidelijk welke regeltaken worden bedoeld, onder andere op- en afbouwen, coachen en controleren.

De conceptkerndoelen bevatten geen didactische aanwijzingen. In de uitwerking van conceptkerndoel 7 (beweegidentiteit ontwikkelen) staat bijvoorbeeld: 'Verwoorden welke ervaringen en beleving het deelnemen aan bewegen oproept'. Hoe dit verwoorden gebeurt, is aan de leraar en de leerling, bijvoorbeeld het geven van een cijfer of het bespreken van een opgedane ervaring.

2.4.3 Aanbod, ervaring of beheersing

De conceptkerndoelen van het leergebied bewegen en sport hebben een divers karakter. Er zijn ervaringsdoelen, hybride doelen en aanbodsdoelen. Zoals gezegd past dit goed bij het karakter van het leergebied, waar vaardigheden, houding en kennis hand in hand gaan. Van veel conceptkerndoelen van bewegen en sport is het uitgangspunt dat leerlingen een bepaalde inspanning verrichten en ervaren dat zij hun beweeghorizon kunnen verbreden en verdiepen. Dit past goed bij ervaringsgerichte doelen.

Sommige doelen bevatten bepaalde maatschappelijke waarden of normen over gewenst gedrag. Een voorbeeld uit de uitwerking van kerndoel 4 (bewegen met anderen): 'Omgaan met uiteenlopende mogelijkheden, gedrag, opvattingen en beleving van de ander'. De wens is dat leerlingen dit doen, maar dit gedrag is niet af te dwingen.

Er zijn ook kerndoelen die een bepaalde persoonlijke ontwikkeling van leerlingen beschrijven, zoals kerndoel 7 (beweegidentiteit ontwikkelen): 'De leerling onderzoekt welke vormen van bewegen passen bij eigen voorkeuren'. Dit onderzoeken heeft als doel dat leerlingen zich meer bewust worden van hoe ze willen zijn als beweger en hoe dat de ontwikkeling van hun identiteit beïnvloedt.

Tegelijkertijd zijn er in de conceptkerndoelen ook beheersingscomponenten aan te wijzen. Bij kerndoel 2, dat gaat over het verbeteren van de beweegvaardigheid, is bijvoorbeeld sprake van 'controle blijven houden, wanneer het bewegen stabiel wordt'. Daarmee wordt bedoeld dat wanneer een leerling in de leerfase is dat het bewegen stabiel wordt, de beweeguitvoering blijvend wordt gecontroleerd. Kerndoel 3, waarbij de leerling de beweegactiviteit afstemt op de eigen mogelijkheden, kan worden opgevat als een beheersingsdoel. Het zijn vaardigheden en inzichten die de leerling laat zien om de leeractiviteit af te stemmen op de eigen mogelijkheden. Dat wil niet zeggen dat deze doelen gestandaardiseerd en meetbaar zijn. Beheersingscomponenten staan zowel bij kerndoel 2 als kerndoel 3 in relatie tot de mogelijkheden van leerlingen.

Bij conceptkerndoel 1, dat gaat over de breedte van het leren bewegen, is met de advieskring gesproken over de mogelijkheid voor een aanbodsdoel. De insteek is dan om de school verantwoordelijk te maken voor een breed aanbod in beweegthema's. Het team heeft hier niet voor gekozen, omdat we van leerlingen een bepaalde inspanning verwachten, namelijk het deelnemen aan beweegactiviteiten, met als beoogde ervaring een verbreding van de beweeghorizon. Kerndoel 1 is dus een ervaringsdoel.

Bij conceptkerndoel 2 had de advieskring de verwachting dat dit een beheersingsdoel zou zijn met uitwerking van bepaalde niveau-aanduidingen. Het team heeft hier niet voor gekozen, omdat het hier gaat om de aanduiding van verschillende leerfasen die een leerling doorloopt bij het verbeteren van de beweegvaardigheid. Dit is een cyclisch proces, dat afhankelijk is van onder andere de activiteit, de al aanwezige vaardigheid van de leerling en in welke leerfase die zich bevindt. Daarbij worden kerndoelen voor het po en de onderbouw van het vo ontwikkeld waar geen niveuaanduidingen mogelijk zijn. Er wordt wel zo concreet mogelijk beschreven welke houdingen, vaardigheden en kennis daarbij horen. Daarbij komt dat de uitwerking in standaardniveaus zoveel ontwerpruimte zou hebben ingenomen dat er voor andere doelen geen ruimte meer zou zijn. De uitwerking met niveau-omschrijvingen zal in een later stadium plaats vinden bij de ontwikkeling van nieuwe leerlijnen.

2.4.4 Opbouw kerndoelen

De inhouden van een leergebied bestaan uit kennis, vaardigheden en houdingen. Het leergebied bewegen en sport is bij uitstek vaardigheidsgericht. SLO hanteert de volgende definitie van vaardigheid: een vaardigheid is een vermogen om door middel van denken en handelen op basis van bepaalde kennis problemen op te lossen of taken adequaat uit te voeren. Enerzijds bevat het leergebied vakvaardigheden die specifiek voor het leergebied zijn, bijvoorbeeld het regelen van beweegactiviteiten (conceptkerndoel 5). Anderzijds zijn er ook vaardigheden die niet uniek zijn voor dit leergebied, maar in meerdere leergebieden aan de orde komen, zoals verantwoordelijkheid nemen (conceptkerndoel 4). In paragraaf 2.5.1 wordt verder ingegaan op de verbindende vaardigheden binnen het leergebied bewegen en sport.

Vaardigheden zijn altijd gebaseerd op kennis. Leerlingen kunnen hun beweegvaardigheid verbeteren in het uitvoeren van een dansmotief, als zij kennis hebben over de maat van de muziek. Leerlingen kunnen scheidsrechter zijn bij een doelspel als zij kennis hebben over de regels van het doelspel. De advieskring benadrukte dat er in de doelen meer aandacht moet zijn voor het kennisaspect. Naar aanleiding van dit advies heeft het team bij de uitwerking van de kerndoelen het kennisaspect meer naar voren laten komen. Voorbeelden hiervan zijn bullet 5 van conceptkerndoel 2: 'tonen van inzicht in de bedoeling van en uitvoering van beweegactiviteiten' en bullet 1 van conceptkerndoel 3: 'inschatten van de eigen mogelijkheden in relatie tot de complexiteit van de beweegactiviteit'.

Per kerndoel wordt door middel van de bullets bij 'Het gaat hierbij om' de doelzin uitgewerkt. Het aantal bullets per conceptkerndoel dat hiervoor nodig is, verschilt variërend van één tot vijf bullets. De meest opvallende uitwerking is

die van kerndoel 1. Deze betreft één bullet waarin alle beweegthema's in alfabetische volgorde worden genoemd. De uitwerking van conceptkerndoel 2, over het verbeteren van de beweegvaardigheid, beschrijft in de eerste vier bullets uit welke opeenvolgende onderdelen het verbeteren van de beweegvaardigheid bestaat. De vijfde bullet is een kenniscomponent. Bij andere conceptkerndoelen is er geen bepaalde volgorde in de uitwerking, bijvoorbeeld de bullets van conceptkerndoel 4 - bewegen met anderen.

2.4.5 Doelen voor 3^e leerjaar havo en vwo

Het kerndoelenteam heeft geen aanvullende conceptkerndoelen voor leerjaar 3 havo/vwo ontwikkeld. Het kerndoelenteam heeft hiervoor gekozen omdat de conceptkerndoelen door de formulering voldoende gelegenheid bieden om in de context te differentiëren. Een voorbeeld hiervan is conceptkerndoel 3, waarin leerlingen de beweegactiviteit op ruimte, materiaal, regels en leerhulp aanpassen op de eigen mogelijkheden. Hiermee is de set voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs ook bruikbaar voor het derde leerjaar 3 havo en vwo.

2.4.6 Begrippenlijst

Bij de conceptkerndoelen is een begrippenlijst opgenomen. In de begrippenlijst zijn begrippen opgenomen die leergebiedspecifiek zijn en die in meerdere actualisatietrajecten worden gebruikt. Dit zijn begrippen waarvan leden van het kerndoelenteam het verstandig achtten om daarover maximale duidelijkheid te verschaffen. Deze begrippenlijst geeft geen definities, maar geeft toelichting bij de gebruikte begrippen. Het gaat hierbij om de gemeenschappelijke en herkenbare taal waarmee wordt gewerkt binnen het leergebied. De conceptbegrippenlijst bevat een aparte tabel voor conceptkerndoel 1 (deelnemen aan bewegen), waarin de beweegthema's worden toegelicht.

2.5 Toelichting op leergebiedoverstijgende kwaliteitseisen

In de werkopdracht is een aantal leergebiedoverstijgende kwaliteitseisen benoemd waaraan de conceptkerndoelen moeten voldoen (zie paragraaf 1.1). In eerdere paragrafen is een deel daarvan al aan de orde geweest, namelijk de doeldomeinen, ontwerpruimte en opbouw van de doelen. De bespreking van de overige eisen volgt hierna.

2.5.1 Verbindende vaardigheden

Niet alle vaardigheden zijn uniek voor één leergebied. Deze vaardigheden noemen we verbindende vaardigheden. In de kerndoelen voor bewegen en sport zijn ook verbindende vaardigheden opgenomen. Van de verschillende categorieën verbindende vaardigheden (Sol & Visser, 2023) gaat het met name om:

1. Leervoorwaardelijke vaardigheden – vaardigheden die betrekking hebben op het proces van leren in een communicatief, cognitief, sociaal en coöperatief proces.

Deze vaardigheden zijn zichtbaar in conceptkerndoelen 4,5 en 7. Leerlingen leren *sociaal te handelen* door samen met anderen deel te nemen aan bewegen. In dit gezamenlijke deelnemen leren zij onder andere omgaan met uiteenlopende mogelijkheden, gedrag, opvattingen en beleving van de ander en het accepteren van regels en uitkomsten (conceptkerndoel 4). In het samen bewegen leren leerlingen ook *samen te werken*, bijvoorbeeld door afspraken te maken over de regels en elkaar feedback te geven in de rol van coach (conceptkerndoel 5). Doordat leerlingen reflecteren op hoe zij zich ontwikkelen in het bewegen, krijgen zij inzicht in hun manier van *leren* en maken zij hierin keuzes (kerndoel 7).

2. Denkvaardigheden – vaardigheden die betrekking hebben op analytisch, kritisch of creatief denken.

Deze vaardigheden zijn het duidelijkst zichtbaar in conceptkerndoelen 2, 6 en 7. Leerlingen doen *analytische denkvaardigheden* op door hun verhouding tot bewegen te bepalen. Het gaat hierbij om bijvoorbeeld het onderscheiden van verschillende contexten, motieven en doelen (conceptkerndoel 6) en het vergelijken van de eigen interesses, kwaliteiten en motieven met die van de ander (conceptkerndoel 7). Leerlingen leren om *creatief te denken* doordat zij gaan experimenteren met complexere beweeguitdagingen (conceptkerndoel 2) en verwoorden wat het deelnemen aan bewegen bij hen oproept en hoe deze deelname wordt beïnvloed door de context (conceptkerndoel 7).

3. Samengestelde vaardigheden – vaardigheden die betrekking hebben op complexe situaties, zoals bij onderzoeken, ontwerpen of loopbaanvaardigheden.

De *loopbaanvaardigheden* komen het meest naar voren in conceptkerndoelen 6 en 7. Leerlingen leren oriënteren op verschillende beweeg- en sportculturen (conceptkerndoel 6). In het ontwikkelen van hun beweegidentiteit, leren leerlingen hun ervaringen uit verschillende contexten te verwoorden, hun interesses, kwaliteiten en motieven te vergelijken met die van de ander, te reflecteren op ervaringen en uiteindelijk keuzes maken in het deelnemen aan bewegen en sport (conceptkerndoel 7).

2.5.2 Diversiteit

De werkopdracht stelt het volgende: 'De conceptkerndoelen doen recht aan de diversiteit in de samenleving (diversificatie) door de keuze van inhoud, perspectieven bij die inhoud en de formulering /het gebruik van begrippen in kerndoelen'.

Ten aanzien van de keuze van inhoud heeft het kerndoelenteam gediscussieerd over wat het betekent voor de kerndoelen als het uitgangspunt is: de school biedt alle leerlingen de gelegenheid om binnen hun mogelijkheden deel te nemen en succeservaringen op te doen. Hoe worden alle leerlingen bediend met de nieuwe kerndoelen? Het team heeft hierbij de uitersten verkend: wat als alles meezit en je een ideale jeugd hebt op het gebied van bewegen en sport? En het andere uiterste: wat als het verre van ideaal is? Uiteindelijk is gekozen om (onder andere) vanuit het perspectief van diversiteit de volgende inhoud een plek te geven: een rijk en divers beweegaanbod voor alle leerlingen en rekening houden met de verschillen tussen leerlingen. Dit is onder meer expliciet zichtbaar in conceptkerndoel 3 door in de doelzin 'de eigen mogelijkheden' van leerlingen te benadrukken. Conceptkerndoel 4 benadrukt het rekening houden met verschillen tussen leerlingen door te leren omgaan met de verschillen in mogelijkheden, gedrag, opvattingen en beleving van de ander, en het afstemmen van het eigen handelen op verschillende regels en uitvoeringswijzen.

Conceptkerndoel 7 (beweegidentiteit ontwikkelen) is een doel waarin verschillende perspectieven op de inhoud zichtbaar worden. In de uitwerking staat bijvoorbeeld 'vergelijken van eigen interesses, kwaliteiten en motieven met die van anderen'. Door dit vergelijken ontdekken leerlingen welke vormen van bewegen bij hen passen. Ze ontwikkelen hierin een eigen perspectief op bewegen en krijgen zicht op hun eigen beweegidentiteit.

2.5.3 Inclusiviteit

Het uitgangspunt is dat de kerndoelen haalbaar zijn voor zo veel mogelijk leerlingen. In de werkopdracht is gesteld dat in de doelformulering ook rekening gehouden moest worden met de haalbaarheid voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften (met uitzondering van zeer moeilijk lerende of meervoudig beperkte leerlingen, waarvoor functionele kerndoelen [concept] zijn ontwikkeld). De klankbordgroep specifieke onderwijsbehoeften heeft vanuit dit perspectief feedback gegeven op de conceptkerndoelen.

Over het algemeen waren de klankbordgroepleden enthousiast over de set conceptkerndoelen van het leergebied bewegen en sport. De feedback was dat de set heel compleet is qua inhoud en waarschijnlijk ook haalbaar voor

leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Ook vond de klankbordgroep de conceptkerndoelen duidelijk en inclusief geformuleerd.

De klankbordgroep heeft voor alle conceptkerndoelen suggesties gegeven over de haalbaarheid en herkenbaarheid ervan, bijvoorbeeld over de handelingswerkwoorden verantwoordelijkheid nemen (conceptkerndoel 4) en reflecteren (conceptkerndoel 7). De vraag vanuit de klankbordgroep was of dit niet te veel van leerlingen vraagt. Het team heeft ervoor gekozen om deze handelingswerkwoorden te behouden en om in de voorbeelden aan te geven hoe 'klein' dit verantwoordelijkheid nemen en reflecteren kunnen zijn.

Het team heeft ook aan aantal suggesties van de klankbordgroep wat betreft de uitwerkingen meegenomen, bijvoorbeeld bij bullet 3 van conceptkerndoel 4 staat nu 'omgaan met uiteenlopende mogelijkheden, gedrag, opvattingen en beleving van de ander' in plaats van 'zich inleven in en omgaan met'. Zich inleven in kan voor leerlingen met autisme/TOS erg lastig zijn wanneer het gaat over het herkennen van emoties.

Op basis van de adviezen is een aantal illustraties onder 'Te denken valt aan' aangepast of vervangen, bijvoorbeeld bij bullet 3 van kerndoel 5 (onderbouw vo). Daar staat nu 'ouderejaars leerling' in plaats van 'tweedejaars leerling'; dit is inclusiever. De klankbordgroep was ook enthousiast over een aantal voorbeelden, onder andere bullet 3 van conceptkerndoel 4 (po): 'accepteren dat de ene leerling de bal mag vasthouden en de andere de bal direct doorspeelt', en bullet 3 van conceptkerndoel 5 (po): 'iemand troosten die gevallen is'.

2.5.4 Taaldenkfuncties

Er is sprake van taaldenkfuncties wanneer je taal gebruikt om denkstappen onder woorden te brengen. Bijvoorbeeld om te beschrijven of benoemen (eenvoudige taaldenkfuncties) of om te vergelijken, redeneren, projecteren of concluderen (complexere taaldenkfuncties).

In het leergebied bewegen en sport is in de doelformuleringen van de conceptkerndoelen een aantal taaldenkfuncties opgenomen.

Conceptkerndoel 5 (bewegen regelen) bevat het afspreken van regels, waarin het gaat om het *uitleggen* van de regels van een beweegactiviteit door middel van taal. De leerling gebruikt taal om de regels te beschrijven of benoemen. Dit past bij de hoofdfunctie verklaren uit de categorie feitelijke taaldenkfuncties.

Conceptkerndoel 7 (beweegidentiteit ontwikkelen) bevat taaldenkfuncties die vallen onder de hoofdfunctie beschrijven. Leerlingen *vergelijken* de interesses,

kwaliteiten en motieven van zichzelf met die van anderen, en ze *verwoorden* wat het deelnemen aan bewegen oproept en hoe de eigen deelname wordt beïnvloed door de context.

2.5.5 Loopbaanontwikkeling en -begeleiding

Om richting en sturing te kunnen geven aan de eigen loopbaan is het van belang dat leerlingen een goed zelfbeeld ontwikkelen. Leerlingen moeten zelf ontdekken waar hun talenten, eigenschappen en interesses liggen. Dit proces vindt plaats in interactie met de omgeving. Leerlingen doen die ontdekkingen door in of buiten de schoolse situatie ervaringen op te doen en het gesprek hierover aan te gaan. Omdat leerlingen in de gelegenheid moeten zijn om in dialoog te gaan met een breed netwerk (Kuijpers & Scheerens, 2006) is het belangrijk dat ze daar toegang toe hebben.

In de werkopdracht staat: 'Loopbaanleren/LOB-vaardigheden krijgt in de (...) leergebieden een passende plek als ervaringsdoelen in po en onderbouw vo'.

LOB wordt vaak uitgewerkt in vijf competenties: kwaliteitenreflectie, motievenreflectie, werkexploratie, loopbaansturing en netwerken (Kuijpers, 2003). Het is van belang dat leerlingen verbanden kunnen leggen met hun motieven en kwaliteiten en met de wereld om hen heen.

In de karakteristiek van het leergebied bewegen en sport is loopbaanleren terug te zien: 'Het onderwijs draagt bij aan een blijvende, perspectiefrijke, zelfstandige en verantwoorde deelname van leerlingen aan de bewegen en sport'. De focus ligt hierbij niet op het verkennen van een breed scala aan beroepen of het oriënteren op een studiekeuze, maar op het deelnemen van leerlingen aan bewegen en sport, zowel nu als op latere leeftijd. Het loopbaanleren van leerlingen begint ermee dat ze ervaringen opdoen in het deelnemen aan bewegen. Dit opdoen van ervaringen is zichtbaar in alle domeinen: leerlingen nemen deel aan verschillende beweegactiviteiten en maken een inschatting welke mogelijkheden zij hebben binnen deze activiteiten (conceptkerndoelen 1 en 3), ze doen samen met andere leerlingen ervaring op in verschillende regelrollen (conceptkerndoel 5), en ze oriënteren zich op beweeg- en sportculturen (conceptkerndoel 6). Leerlingen krijgen zo de mogelijkheden om te ontdekken waar hun talenten, eigenschappen en interesses liggen. De school heeft hierin een belangrijke taak, ook in het kader van kansengelijkheid. Leerlingen hebben van huis uit niet dezelfde mogelijkheden en achtergronden als het gaat over bewegen en sporten. De school kan een omgeving creëren waarin alle leerlingen, met verschillende beweeginteresses en -achtergronden, uiteenlopende ervaringen kunnen opdoen.

Doordat leerlingen terugkijken op de opgedane ervaringen, geven zij een bepaalde waardering aan het deelnemen aan bewegen. Bijvoorbeeld: 'Dit past bij mij' of 'Dit vind ik leuk om te doen'. Zij bepalen hun verhouding tot bewegen. Leerlingen reflecteren op hoe zij zich ontwikkelen in het bewegen en leren hun eigen interesses, kwaliteiten en motieven kennen en te vergelijken met die van de ander (conceptkerndoel 7).

2.5.6 Moties Tweede Kamer, huidige kerndoelen en sectorwetten

Bij het vaststellen van inhoud van het leergebied is gekeken naar moties van de Tweede Kamer, zoals die in de werkopdracht staan beschreven. Daarnaast is gekeken of inhoud uit de huidige kerndoelen, die gebaseerd zijn op eerdere moties en inhoud uit sectorwetten, een plek konden krijgen binnen het leergebied. Voor het leergebied bewegen en sport gaat het om het maatschappelijke thema:

- bewegen/ voeding/preventie welvaartsziekten -> bevordering van gezond gedrag

Kenmerkend aan de maatschappelijke thema's is dat deze inhoud waardegeladen kunnen zijn en er meerdere perspectieven op kunnen zijn. Daarbij kan er sprake zijn van mogelijke handelingsalternatieven die leerlingen al dan niet kunnen toepassen in hun eigen leven. Naast 'weten' kan het dus ook gaan om 'handelen'. Maatschappelijke thema's kunnen betrekking hebben op een enkel leergebied, maar inhoud kunnen ook leergebiedoverstijgend zijn.

Voor de inhoud die betrekking hebben op leergebiedoverstijgende maatschappelijke thema's geldt: bevordering van gezond gedrag kan alleen worden begrepen vanuit een multidisciplinaire benadering. Bij het leergebied bewegen en sport kijken we vooral naar het bewegen op school. Dit wordt in afstemming met het leergebied mens en natuur gedaan, waar voornamelijk de biologische achtergronden van gezondheid en gezond gedrag aan de orde komen.

3. Slotopmerkingen en adviezen

3.1 Impuls voor het leergebied

In paragraaf 2.1 van dit toelichtingsdocument zijn de uitdagingen beschreven die in de startnotitie beschreven staan en die het uitgangspunt vormden voor de bijstelling van de kerndoelen.

De geactualiseerde set bevat zeven kerndoelen voor het po en de onderbouw vo. De kerndoelen hebben een doelzin en een uitwerking. Dat betekent dat deze kerndoelen, in vergelijking met de huidige, een completer beeld van het curriculum bewegen en sport geven en tegelijkertijd daar meer lading aan kunnen geven. De impuls die hiervan uitgaat, is dat het werkveld meer houvast wordt geboden bij de ontwikkeling van een onderwijsprogramma.

Ervarings- en beheersingsdoelen beschrijven zichtbaar leerlinggedrag. De impuls die dit oplevert is dat er explicieter dan voorheen wordt beschreven welke vaardigheden, houdingen en kennis leerlingen gaan ontwikkelen. Dat betekent vooral ook een impuls voor de leraar – en daarmee ook voor de opleidingen – om na te denken over en te bepalen hoe je de leerling in de gelegenheid brengt om zich te ontwikkelen ten aanzien van die verschillende inhouden.

De doelen zijn voor het po en de onderbouw vo gelijk. Dat betekent dat we ervan uitgaan dat voor de ontwikkeling van leerlingen van de kleuterleeftijd tot en met de onderbouw van het voortgezet onderwijs dezelfde thema's van belang zijn. Er is gezocht naar een taal en ordening die voor zowel het po als de onderbouw vo herkenbaar en relevant is. De impuls voor het leergebied is dat we hiermee een gemeenschappelijk beschrijvingskader hebben voor het po en de onderbouw vo en daarmee mogelijkheden voor een doorlopende leerlijn van het po naar de onderbouw vo versterken.

Als we inzoomen op het perspectief van leren bewegen, dan is er gekozen voor een drietrapsraket: brede bewegontwikkeling, verbeteren van de beweegvaardigheid, afstemmen van de beweegactiviteit op eigen mogelijkheden. De brede bewegontwikkeling wordt beschreven aan de hand van relevante beweegthema's die de bandbreedte van het leergebied beschrijven. De beweegthema's zijn zo gekozen dat ze de belangrijkste beweeguitdagingen (beweegdoelen) weergeven. De impuls voor het leergebied is dat hiermee de visie om te denken vanuit beweegthema's vanuit het po wordt doorgetrokken naar het vo (in plaats van uit de activiteitengebieden atletiek, turnen, spel, bewegen op muziek en zelfverdediging).

De uitwerking van de doelen met behulp van de bullets bij het gedeelte 'Het gaat hierbij om' maakt de doelen een stuk concreter en explicieter. Daarin zit een flinke vernieuwing. Het is voor het eerst dat we expliciet maken wat we verstaan onder bijvoorbeeld 'verbeteren van de beweegvaardigheid', of 'het passend maken van de beweegactiviteit'. Ook in het sociale domein worden doelen concreter als het gaat om 'verantwoordelijkheid nemen voor het samen bewegen' of 'regelen van beweegactiviteiten'. De impuls die hiervan uitgaat, is dat het onderwijsveld houvast krijgt om doelen die ook nu al bekend zijn, maar vaak onder de oppervlakte blijven, meer gericht aandacht te geven.

In een van de uitdagingen van de startnotitie wordt aandacht gevraagd voor het ontwikkelen van 'betekenisvol onderwijs in bewegen'. Het domein betrokken bewegen bevat twee doelen die zich vooral richten op hoe de leerling de betrokkenheid met bewegen kan ontwikkelen. Kerndoel zes gaat over het oriënteren op beweeg- en sportculturen en kerndoel zeven over de ontdekkingstocht van leerlingen naar welke vorm van bewegen bij hen past. De impuls die van deze doelen uitgaat, is dat de leerling zich meer bewust wordt van hoe hij of zij zich ontwikkelt in het bewegen. Daarbij spiegelt de leerling zich aan zijn of haar omgeving, zowel aan klasgenoten als in breder verband aan de beweeg- en sportcultuur. Het is voor het eerst dat taal-denkvaardigheden zoals verwoorden, onderscheiden, vergelijken en reflecteren expliciet aandacht krijgen in kerndoelen bewegen en sport.

De gehele set conceptkerndoelen is zo geformuleerd dat leerlingen met diverse achtergronden, mogelijkheden en kwaliteiten zich kunnen ontwikkelen in bewegen en sport. De school zorgt daarmee voor een inclusief beweegklimaat. De impuls die hiervan uitgaat, is dat scholen in hun onderwijsprogramma als geheel zorgen dat ze leerlingen stimuleren om te bewegen. Het biedt de gelegenheid om bewegen en sport op school op verschillende manieren en momenten vorm te geven. Dat kan in de gymles, maar ook voor momenten daarbuiten, zoals een gevarieerd beweegaanbod op het schoolplein, in de vorm van een pauzesportprogramma, of tijdens beweegtussendoortjes in de klas. Hier kan de school haar eigen keuzes in maken.

De karakteristiek schetst in compacte bewoordingen de kern van het leergebied, de interne samenhang binnen het leergebied bewegen en sport en de externe samenhang tussen leergebieden. Dit overzicht geeft een beeld van de belangrijkste doelen en hoe die met elkaar samenhangen. Er zijn veel verschillende aspecten die het deelnemen aan bewegen en sport beïnvloeden. De impuls die hiervan uitgaat, is dat het van belang is al deze aspecten in het onderwijs te verwerken.

3.2 Adviezen voor implementatie

De conceptkerndoelen in deze publicatie zijn de uitkomst van de ontwikkelfase en vormen de input voor de navolgende fase van beproeven. Pas daarna zijn de conceptkerndoelen definitief. De doelen zijn een weloverwogen en goed onderbouwd voorstel, gebaseerd op de kwaliteitscriteria uit de werkopdracht van het ministerie van OCW.

Kerndoelen hebben een functie in de kwaliteitszorg van scholen en vormen het startpunt van curriculumontwikkeling op school. Om leraren en scholen te ondersteunen bij de implementatie, zijn ook adequate leerlijnen en ondersteunende materialen nodig. Deze worden niet wettelijk vastgelegd, maar bieden wel het passende concretiseringsniveau voor een vertaling en uitwerking van het landelijk curriculum op alle niveaus van het funderend onderwijs. Dit is niet alleen belangrijk voor leraren en schoolleiders, maar ook voor educatieve uitgeverijen, toetsontwikkelaars en andere onderwijsprofessionals. SLO zal op basis van de definitieve conceptkerndoelen de komende jaren deze leerlijnen gaan ontwikkelen en over de voortgang hiervan met het onderwijsveld communiceren. Het ministerie van OCW kan daarnaast aanvullende implementatiebevorderende initiatieven nemen. SLO heeft daarover advies uitgebracht aan het ministerie van OCW (SLO, 2024). [Advies implementatie kerndoelen - SLO](#).

3.2.1 Inhoudelijke aandachtspunten

In dit toelichtingsdocument zijn verschillende aandachtspunten naar voren gebracht die van belang zijn voor de implementatie van het leergebied bewegen en sport. Het gaat om aandachtspunten voor uitwerkingen in de vorm van leerlijnen en voorbeeldmaterialen, en om punten in het kader van deskundigheidsbevordering van leraren.

Een algemeen aandachtspunt voor de implementatie van de kerndoelen is het minimale aantal uren dat aan dit leergebied besteed wordt. Zoals vermeld zijn er voor het leergebied bewegen en sport wettelijke richtlijnen over het minimale aantal (les)uren dat aan dit leergebied besteed wordt in het po en vo (zie 2.3.3.). Voor sommige scholen is het een uitdaging om aan deze wettelijke richtlijn te voldoen als het gaat over accommodatie en bevoegdheid van leerkrachten. Dit betekent een uitdaging om het beoogde curriculum ook daadwerkelijk in de praktijk vorm te kunnen geven.

Een aandachtspunt voor de uitwerkingen zijn de basisdocumenten bewegingsonderwijs. In de onderwijspraktijk worden de basisdocumenten bewegingsonderwijs veelvuldig gebruikt (zie ook 1.3.3). Hierin worden leerlijnen uitgewerkt met betrekking tot verschillende thema's. Vanuit het veld ligt de vraag om de basisdocumenten te herzien op basis van de nieuwe conceptkerndoelen.

In het po worden de lessen bewegingsonderwijs verzorgd door leraren met verschillende bevoegdheden: de groepsleerkracht, de vakspecialist en de vakleerkracht. De opleiding van deze leraren om de lessen bewegingsonderwijs te geven, verschilt. De conceptkerndoelen bevatten een aantal nieuwe inhoud, bijvoorbeeld conceptkerndoel 6 (oriënteren op beweeg- en sportculturen) en conceptkerndoel 7 (beweegidentiteit ontwikkelen). Dit heeft gevolgen voor de ALO-opleidingen en het beroepsprofiel leraar lichamelijke opvoeding.

4. Referenties

- ACARA. (2015). *Health and Physical Education: Sequence of content F-10*.
<https://www.australiancurriculum.edu.au/f-10-curriculum/health-and-physical-education/pdf-documents/>
- Ağirdağ, O., Biesta, G., Bosker, R., Kuiper, R., Nieveen, N., Raijmakers, M. & Van Tartwijk, J. (2020). *Kaders voor de toekomst: tussenadvies 1 Wetenschappelijke Curriculumcommissie*. Curriculumcommissie.
<https://www.curriculumcommissie.nl/adviezen>
- Ağirdağ, O., Biesta, G., Bosker, R., Kuiper, R., Nieveen, N., Raijmakers, M. & Van Tartwijk, J. (2021a). *Doel en ruimte: tussenadvies 2 Wetenschappelijke Curriculumcommissie*. Curriculumcommissie.
<https://www.curriculumcommissie.nl/adviezen>
- Ağirdağ, O., Biesta, G., Bosker, R., Kuiper, R., Nieveen, N., Raijmakers, M., Van Tartwijk, J. & Boogaard, M. (2021b). *Kaders voor kansen: naar een beoordelingskader kansengelijkheid voor het funderend onderwijs: Verdiepende studie Wetenschappelijke Curriculumcommissie*. Curriculumcommissie. <https://www.curriculumcommissie.nl/adviezen>
- Ağirdağ, O., Biesta, G., Bosker, R., Kuiper, R., Nieveen, N., Raijmakers, M., Van Tartwijk, J. & Boogaard, M. (2021b). *Samenhang in het curriculum: verdiepende studie Wetenschappelijke Curriculumcommissie*. Curriculumcommissie. <https://www.curriculumcommissie.nl/adviezen>
- Alberta Learning. (2000). *Physical education*.
<https://education.alberta.ca/physical-education/program-of-studies/>
- Beek, P. J. (2011a). Nieuwe, praktisch relevante inzichten in techniektraining (deel 1): Motorisch leren: uitgangspunten en overwegingen. *Sportgericht*, 65(1), 43-49. <https://research.vu.nl/en/publications/nieuwe-praktisch-relevante-inzichten-in-techniektraining-deel-1-m>
- Beek, P. J. (2011b). Nieuwe, praktisch relevante inzichten in techniektraining (deel 2): Motorisch leren: het belang van een externe focus van aandacht. *Sportgericht*, 65(3), 2-5. <https://research.vu.nl/en/publications/nieuwe-praktisch-relevante-inzichten-in-techniektraining-deel-2-m>
- Beuling, H., Van de Laarschot, M., De Munk, B., De Nood, B., & Van Noorel, A. (2024). *Rapportage data-analyse Conceptkerndoelen Nederlands en rekenen en wiskunde*. SLO.
- Brouwer, B., Houthoff, D., Massink, M., Mooij, C., Van Mossel, G., Swinkels, E. & Zonnenberg, A. (2012). *Basisdocument Bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs*. Jan Luiting Fonds.

- Brouwer, B., Van Berkel, M., Van Mossel, G. & Swinkels, E. (2015). *Bewegingsonderwijs en sport: Vakspecifieke trendanalyse 2015*. SLO. <https://www.slo.nl/publicaties/@4294/bewegingsonderwijs/>
- Curriculum.nu. (2019). *Leergebied Bewegen & Sport: voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Bewegen & Sport*. Curriculum.nu. <https://curriculum.nu/>
- Davids, K., Button, C. & Bennett, S. J. (2008). *Dynamics of skill acquisition: A constraints-led approach*. Human Kinetics.
- Deci, E. L. & Ryan, R. M. (2012). Self-determination theory. In P.A., Van Lange, A. W. Kruglanski & E. T. Higgins (2012) *Handbook of theories of social psychology: volume 1* (pp. 416-436). SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781446249215.n21>
- Department for Education. (2013a). *Physical education programmes of study: key stages 1 and 2*. <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-physical-education-programmes-of-study>
- Department for Education. (2013b). *Physical education programmes of study: key stages 3 and 4*. <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-physical-education-programmes-of-study>
- Dokman, I., Van Beusekom, R., Oldeboom, B. & Pepping-Poot, A. (2018). *Ik in de wij*. L&Ving.
- Duivenvoorden, J., Van der Kamp, J. & Van Hilvoorde, I. (2021). Zelfregulatie in het bewegingsonderwijs. *LO Magazine*, 109(1), 34-35. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/27262/zelfregulatie-in-het-bewegingsonderwijs/>
- Duivenvoorden, J., Van Der Kamp, J., Van Hilvoorde, I. & Savelsbergh, G. (2021). Self-regulated learning strategies during self-controlled practice in physical education. *Journal of Physical Education and Sport*, 21(2), 894-903. Article 111. <https://doi.org/10.7752/jpes.2021.02111>
- Dyson, B., Griffin, L. & Hastie, P. (2004). Sport education, tactical games, and cooperative learning: Theoretical and pedagogical considerations. *Quest*, 56(2), 226-240. <https://doi.org/10.1080/00336297.2004.10491823>
- Folmer, E., Koopmans-van Noorel, A. & Kuiper, W. (Eds.). (2017). *Curriculumspiegel 2017*. SLO. <https://www.slo.nl/@4586/curriculumspiegel-1/>
- Gordijn, C., Brink, C., Meerdink, P., Tamboer, J. & Vermeer A. (1975). *Wat beweegt ons?* Bosch & Keuning.
- Gordon, B., & Doyle, S. (2015). Teaching Personal and Social Responsibility and Transfer of Learning: Opportunities and Challenges for Teachers and

- Coaches. *Journal of Teaching in Physical Education* 34(1), 152-161.
<http://dx.doi.org/10.1123/jtpe.2013-0184>
- Hazelebach, C., Andringa, S., Van de Kant, C., De Martelaer, K., Van de Merwe, C., Opstoel, K., Rikkink, F. & Steeman, J. (2023). *Samen bewegen regelen in het basisonderwijs*. Jan Luiting Fonds.
- Heinich, N. (2019). *Wat onze identiteit niet is*. Prometheus.
- Kastelein, S., Van der Laan, A. & Verbruggen, I. (2021). *Trendanalyse (v)so*. SLO. <https://www.slo.nl/@19272/trendanalyse-vso>
- Koekoek, J. H. (2020). *Exploring task-related student peer interactions in physical education* (doctoral dissertation). Utrecht University. <https://doi.org/10.33540/112>
- Koekoek, J., Pot, N., Walinga, W. & Van Hilvoorde, I. (2019). Perspectives on physical literacy in continental Europe. In M. Whitehead (Ed.), *Physical Literacy across the World* (pp. 143-155). (Routledge studies in physical education and youth sports). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203702697-10>
- Kuijpers, M. (2003). *Loopbaanontwikkeling. Onderzoek naar 'competenties'*. Twente University Press.
- Kuijpers, M. A. C. T. & Scheerens, J. (2006). Career Competencies for the Modern Career. *Journal of Career Development*, 32(4), 303-319.
<https://doi.org/10.1177/0894845305283006>
- Metzler, M. (2017). *Instructional models in physical education*. Routledge.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2021). *Rationale van het funderend onderwijs*. Bijlage 2, Nadere adviesaanvraag tussenadvies 3.
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2021/07/12/nadere-adviesaanvraag-tussenadvies-3---rationale-van-het-funderend-onderwijs>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2023). *Ontwikkeling conceptkerndoelen voor de leergebieden mens en maatschappij, mens en natuur, kunst en cultuur, bewegen en sport en moderne vreemde talen voor het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs*.
<https://www.slo.nl/@22375/werkopdracht-kerndoelen-2023/>
- Mooij, C., Van Berkel, M., Consten, A., Danes, H., Geleijnse, J., Van der Graft, M., Hazelebach, C., Koekoek, J., Van der Graft, M., Pieters, L., Danes, H. & Tjalsma, W. (2011). *Basisdocument Bewegingsonderwijs voor het Basisonderwijs* (6e herziene druk). Jan Luiting Fonds.
- Mosston, M. & Ashworth, S. (2008). *Teaching Physical Education*. Pearson Education.
- Newell, K. (1986). Constraints on the development of coordination. In Wade, M. G. & Whiting, H.T. A. (Eds.) *Motor development in children: Aspects of coordination and control*, 34, 341-360. http://dx.doi.org/10.1007/978-94-009-4460-2_19

- Nienhuis, J. (2022). *Beweegidentiteit (BI): Verkenning voor de actualisatie van de kerndoelen en examenprogramma's voor het leergebied Bewegen & Sport*. SLO. <https://www.slo.nl/@21237/beweegidentiteit-bi/>
- Nienhuis, J. (2023). Beweegidentiteit, wat kun je ermee?: het perspectief van vierdejaars Calo-studenten op de ontwikkeling van de BI van leerlingen. *LO Magazine 111(8)*, 36-39. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/27763/beweegidentiteit-wat-kun-je-ermee/>
- Nienhuis, J., Marsman, P. & Van de Merwe, C. (2023). *Startnotitie kerndoelen bewegen en sport*. SLO. https://slo-kerndoelen.files.svdcdn.com/production/uploads/assets/updates/Startnotitie-kerndoelen-bewegen-en-sport_2023-09-20-085134_gfhf.pdf?dm=1695199896
- Onderwijsdoelen. (z.d.). *Lichamelijke Opvoeding eindtermen*. https://onderwijsdoelen.be/resultaten?onderwijsstructuur=LO&filters=onderwijsniveau%255B0%255D%255Bid%255D%3Df7dcdedc9e9c97a653c7dba05896ef57a333480b%26onderwijsniveau%255B0%255D%255Btitel%255D%3DBasisonderwijs%26onderwijsniveau%255B0%255D%255Bwaarde%255D%3DBasisonderwijs%26bo_ onderwijs_ subniveau%255B0%255D%255Bid%255D%3Dc6770d35508ce6bdab180b85cb08a171f2ed94be%26bo_ onderwijs_ subniveau%255B0%255D%255Btitel%255D%3DBasisonderwijs%2520%253E%2520Lager%2520Onderwijs%26bo_ onderwijs_ subniveau%255B0%255D%255Bwaarde%255D%3DLager%2520Onderwijs
- Opstoel, K., Chapelle, L., Prins, F. J., De Meester, A., Haerens, L., Van Tartwijk, J. & De Martelaer, K. (2020). Personal and social development in physical education and sports: A review study. *European Physical Education Review*, 26(4), 797-813. <https://doi.org/10.1177/1356336X19882054>
- Opstoel, K., Prins, F., Jacobs, F., Haerens, L., Van Tartwijk, J. & De Martelaer, K. (2022). Physical education teachers' perceptions and operationalisations of personal and social development goals in primary education. *European Physical Education Review*, 28(4), 968-984. <https://doi.org/10.1177/1356336X221102300>
- Rijksoverheid. (2012). *Vernieuwde kerndoelen WPO*. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0018844/2012-12-01>
- Rijksoverheid. (2010). *Kerndoelen onderbouw voortgezet onderwijs*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/besluiten/2010/09/17/kerndoelen-onderbouw-voortgezet-onderwijs>
- SHAPE America. (2024). *National Physical Education Standards*. <https://www.shapeamerica.org/MemberPortal/standards/pe/new-pe-standards.aspx>
- Siedentop, D., Hastie, P. & Van der Mars, H. (2019). *Complete guide to sport education*. Human Kinetics.

- Skolverket. (2024). *Curriculum for the compulsory school, preschool class and school-age educare*.
<https://www.skolverket.se/publikationsserier/styrdokument/2024/curriculumforcompulsoryschoolpreschoolclassandschoolageeducarelgr22.4.7c808d9519080d9657c2.html>
- SLO. (2022). *Verdeling van ontwerpruimte voor ontwikkeling van kerndoelen*.
<https://www.slo.nl/@21495/kader-ontwerpruimte-kerndoelen/>
- SLO. (2024). *Advies implementatie kerndoelen*.
<https://www.slo.nl/@23909/advies-implementatie-kerndoelen/>
- Sol, Y. & Visser, A. (2023). *Vaardigheden in het landelijke curriculum*. SLO.
<https://www.slo.nl/@22223/vaardigheden-landelijke-curriculum/>
- Steenbergen, J., Mombarg, R., Van Hilvoorde, I., De Vries, S., Barendse, P., De Martelaer, K., Savelsbergh, G., Van der Poel, H., Lucassen, J. & Brouwer, B. (2018). *Physical literacy: bouwstenen voor een leven lang bewegen van jong tot oud*. <https://research.hanze.nl/en/publications/physical-literacy-bouwstenen-voor-een-leven-lang-bewegen-van-jong>
- Tamboer, J. (1989). *Filosofie van de bewegingswetenschappen*. Nijhof.
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Curriculum in Physical Education*.
<https://www.udir.no/lk20/kro01-05?lang=eng>
- Vermeer, A. (2020). *Actuele grondslagen van het bewegingsonderwijs*. 20/10 Uitgevers.
- Weeldenburg, G. (2015). *Spelinzicht*. Arko Sports Media.
- Whitehead, M. (2001). The concept of physical literacy. *European Journal of Physical Education*, 6(2), 127-138.
<https://doi.org/10.1080/1740898010060205>
- Wormhoudt, R., Teunissen, J. W., & Savelsbergh, G. J. P. (2013). *Athletic skills model. Voor een optimale talentontwikkeling*. Arko Sports Media.
- Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory into practice*, 41(2), 64-70.
https://doi.org/10.1207/s15430421tip4102_2

5. Bijlagen

Bijlage 1. Samenstelling kerndoelenteam

Het kerndoelenteam bestaat uit een procesregisseur, leraren, vakexperts en curriculumexperts.

Procesregisseur

De procesregisseur begeleidt het kerndoelenteam en het proces om te komen tot conceptkerndoelen. Het is belangrijk dat verschillende belangen en perspectieven worden gehoord en worden meegenomen in deze actualisatie.

Procesregisseur

Cor Ottens

Leraren po en vo

De leraren zijn afkomstig uit het po en de onderbouw vo. Zij zijn essentiële deelnemers van het kerndoelenteam, omdat ze dagelijks werken in de onderwijspraktijk.

Leraren po/(v)so

Marcel Bouwhuis

Nienke van Dieren

Joanneke Jansen

Nick Keijser

Leraren vo

Michiel Hermans

Alexander van der Kooi

Judith Mulder

Erik-Jan Stegeman

Vakexperts po en vo

Vakexperts po en onderbouw vo zijn betrokken vanwege hun kennis over het leergebied. Zij zijn lerarenopleider, vakdidacticus of wetenschapper en brengen kennis mee over de uitvoering van het leergebied in de praktijk en over (praktijkgericht) onderzoek.

Vakexperts

Klaas Boomars

Jeroen Koekoek

Katrijn Opstoel

Marijke van der Weerd

Curriculumexperts po en vo

De curriculumexperts hebben curriculaire en vakinhoudelijke expertise en zijn verantwoordelijk voor het schrijven van de conceptkerndoelen.

Curriculumexpert po
Corike van de Merwe

Curriculumexpert vo
Jacob Nienhuis

Bijlage 2. Samenstelling advieskring

ALO Nederland

Bart Raijmakers

Informele klankbordgroep actualisering bewegingsonderwijs

Remo Mombarg

KVLO (po)

Oscar Scipio

Wiebe Faber

KVLO (vo)

Eric Swinkels

Mulier Instituut

Amika Singh

NOC*NSF

Adelien van Kooten

Pabo netwerk bewegingsonderwijs

Monique van Ark

Bijlage 3. Geraadpleegde experts

In de ontwikkelfase zijn de volgende experts geraadpleegd:

Datum: 1 december 2023

Expert: Wim van Gelder

Onderwerp: dynamische schooldag

Datum: 1 februari 2024

Expert: Chris Hazelebach

Onderwerp: burgerschap en bewegen en sport

Datum: 4 maart 2024

Expert: Amika Singh

Onderwerp: welbevinden en rijke beweegomgeving op school

Daarnaast hebben kerndoelteamleden in de ontwikkelfase op individuele basis gesprekken gevoerd met verschillende vakexperts en collega's. Deze gesprekken hadden een informeel karakter en dienden om ideeën en denkrichtingen van het kerndoelenteam te toetsen.

Als landelijk expertisecentrum richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.

Bezoekadres
Stationsplein 1
3818 LE Amersfoort

Postadres
Postbus 502
3800 AM Amersfoort

T +31 (0)33 484 08 40
E info@slo.nl
W www.slo.nl

company/slo
SLO.nl